

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VII.

ČÍSLO 3—4.

RNDr. Oskár Ferianc:

O PŮVODE SLOVENSKÝCH VTAČÍCH MIEN.

Skúmanie pôvodu slovenských mien vtákov nevyhnutne nás zavedie medzi náš ľud a do dávnych časov, veď mnohé mená sú všeslovanské, pamätajúce spoločnú reč Slovanov a spoločné ich sídla, na pr. *slávik*, *sokol*, *sojka*, *lastovička*, *rároh*, *vrabec* ap. Nové i staré názvy opierajú sa predovšetkým o pozorovacie schopnosti ľudu, o jeho hodnotenie vjemov podľa smyslov, o jeho záľubu, z toho vyplývajúcu. Iba takto možno vysvetliť, že jeden národ jednu, iný druhú vlastnosť berie za základ pomenovania. Žltouchvosta, ako meno jasne ukazuje, nazvali sme si my podľa žltého chvosta vtáka (hoci je to viac farba hnedá než žltá), tak i Poliaci a Chorváti, kým Česi opreli sa o znak, založený na sluchovom vjeme, a nazvali vtáka onomatopoickým slovom *rehek*. Kolibiarika my a Česi nazvali sme si podľa hniezda, podobného kolibke, ruské *pienočka* je onomatopoické, poľské *gajowka* a *jagodniczek* skrsly zasa podľa vjemov zrakových.

I pri takých menách, kde teraz obsah vidí sa nejasným, etymologická analýza obyčajne vedie k vjemovej činnosti jeho pôvodcov. Meno *vrabec* pochodí z prasl. kmeňa *vorb-*, čo značí *čvirikať* (šveholiť); je to teda meno pôvodu onomatopoického, podobne ako ľudové *čirik* alebo *čvirik*. — Iné také meno je *holub*, ktoré akiste súvisí so sivou a či modrosivou farbou divých holubov; rus. *goluboj* = sivý, modrý; v poľštine *gołębi* vzťahuje sa i na farbu — *gołębie morze* — a značí to isté ako v ruštine. Pomenovanie *holub* je podobne tvorené ako latinské *columba*. Akže *columba* skrslo podľa černosti, tak *holub*, poľ. *golańb*, od *gań* = tmavý(?), píše A. Brückner v svojom etymologickom slovníku jazyka poľského. — I meno kura vzťahuje sa na vjemy, a to slu-

chové. Je z tých čias, keď nim označoval sa i kohút (toto slovo skrslo neskôr), a je onomatopoické, utvorené podľa sts. *kukuré-kania-kikirikania*. Sem spadá i latinské *cucurire* a gréc. *kukuridzein*.

Môžeme teda právom brať za delidlo pri klasifikácii slovenských mien vtákov smysly alebo vjemy, na podklade ktorých skrsly.* Žiada sa podotknúť, že pôvod iba niektorých mien nedá sa zistiť ani etymologickým rozborom. Podľa smyslov môžeme hovoriť o štyroch skupinách mien, o menách pôvodu zrakového, sluchového, ňuchového a svalového napätia; ako piata skupina prichádzala by mená neznámeho pôvodu.

Prvé štyri skupiny dajú sa deliť ďalej. Tak do prvej (I.) patria mená, ktoré sa vzťahujú: a) na celkový vzhľad vtáka, b) na časti jeho tela, c) na celkovú farbu, d) na čiastočné zafarbenie, e) na lietanie, f) na význačné držanie tela, g) na živnosť vtáka, h) na miesto jeho najčastejšieho zdržovania, ch) na tvar, miesto a vzhľad hniezda, i) na kraje, z ktorých vtáky priletujú.

Do druhej (II.) skupiny patriace mená delia sa na onomatopoické v užšom smysle, na onomatopoické v širšom smysle (ne-vlastné) a na vysvetľujúce.

V tretej (III.) skupine možno rozoznať mená obecné a špeciálne.

V štvrtej (IV.) sú také, čo sa vzťahujú na pohyb a veľkosť vtáka.

Teraz príkladmi doplníme toto rozdelenie!

I. a) Orešnica sa volá miestami čiernou sojkou. Toto meno jasne ukazuje, že pri jeho tvorení opierali sa o celkový tvar vtáka, ktorý sa podobá sojčiemu, a o jeho tmavosivú, skoro čiernu farbu. Vihu prezvali podľa toho istého princípu zlatým drozdom. — Kanárik poľný volá sa malým stříňatkom i malým čížikom, lebo farbou i tvarom podobá sa oboj spomenutým vtákom. — Malá konôpka (čečetka) pomenovaná je takto zasa podľa zafarbenia a vzhľadu, pripomínajúceho konôpku. — Chochlatý vrabec (pipiška) je nazvaný jednak podľa chochlika, jednak podľa spôsobu života a biotopu, podobného vrabčiemu, najmä cez zimu. — Myšúrik (kôrovník) pripomína svojou sivou farbou a bystrými pohybmi po kôre stromov myš. — Divá lastovička (dážďovník) na letku sa podobá

* Pozri Prof. dr. Bernhard Hoffmann, *Vom Ursprung und Sinn deutscher Vogelnamen*. Bernburg 1937.

lastovičke, ale jej pohyby sú oveľa prudšie, divšie; túto divosť zvyšuje ešte ostrý krik naháňajúcich sa vtákov; preto divá. Ich divé naháňačky trvávajú až do mrku, začo ich prezvali aj nočnými lastovičkami. Podľa toho, že sa najčastejšie nosia v starých zámkoch, vežiach atď., volajú ich vežovými (turňovými) lastovičkami. Na letku svojimi ostrými, úzkymi a zahnutými krídlami pripomínajú srp, preto ich zovú srpmi, sřpikmi a kosákmi. — Mechúrik (mlynárik) dostal meno podľa okrúhleho, páperovej gučky podobného vzhľadu. — Malý jastrab (krahulec) je ako jastrab, iba že menší, ztade má meno.

I. b) Hrubopysk (glezg) volá sa takto podľa význačne hrubého, kužeľovitého zobáka. — Chocholúšku, chochláča, chochličku prezvali podľa chochlíkov. — Hlaváč (strakoš) dostal meno podľa pomerne veľkej hlavy, ktorú ešte zväčšuje veľký zobák. — Lyžičiar, lopatník (lyžičiar) a lyžičiarka majú široké, lopatkovité zobáky, čo ako dôležitý znak prišlo do úvahy pri ustáľovaní mena. — Mená krivopysk, krivozob, krivonos, krivák, krivka (krivonos) utvorené sú podľa krivého zobáka — skrížených čelustí a sánok — vtáka.

I. c) Mená havran a vrana súvisia akiste s čiernou, tmavou farbou týchto vtákov; presná etymológia týchto slov je neznáma. — Zelenka bola prezvaná podľa zelenkavej farby. Túto istú vlastnosť na inom mieste upotrebili ako základ pre pomenovanie čičika a prezvali aj jeho zelenkou. — I mená žlták (strnádka) a žltáčik (čičik) pochádzajú od farby vtáka. — Na žltú farbu vtáka vzťahuje sa i meno slávik. Odvodzuje sa od pňa solv- (stsl. slavъ), čo značí žltkavosivú farbu. — I všeslovanské sojka má meno podľa farby vtáka; prasl. peň si- znamenal jasný, bledý (plavastý). — Taktiež meno sinica, ktorým niekde označujú sýrkorky, viaže sa na ich sinú, belasú farbu. Pochádza z prasl. pňa si-, označujúceho farbu svitu, stsl. sinъ. Sem patrí i meno sivák, ktorým označujú v niektorých krajoch divého holuba, v iných hrivnáka. — Prvotne onomatopoické mená straka, strakoš atď. neskôr preniesly sa na zrkový vjem a týkajú sa pestrosti farby spomenutých vtákov. Tak straka dostala pôvodne svoje meno od škrekotavého hlasu. Pochádza z pňa svър, stsl. svirati, čo znamená evrkať, v prenesenom smysle evrkavý hlas, škrek, potom i škrekľavú farbu — strakatosť. — Blysk, blyska atď. (trasochvost) volajú sa podľa snehobielej lesklej farby spodku, a najmä okolia chvosta,

ktorá sa pri vyletení v lúčoch slnečných zablýšťa.— Mlynárka (trasochvost), ako i mlynárík vo všetkých variantoch, opiera sa o bielu alebo sivobielu farbu týchto vtákov, ako by boli pomúčené. — Plameniák volá sa zasa podľa ohnivočervenej farby. — Podobne meno žlna pochádza od farby žltej.

I. d) Králik, lat. Regulus, dostal meno akiste podľa zlato- až ohnivožltej škvryny na vrchhlave. — Meno černohlávkov je jasné, nepotrebuje vysvetlenia: po tele vták ním označený je popolavosivý, hlavu má čiernu. — Nevestičkou náš ľud volá dvojaké vtáky; oba podľa toho istého znaku. Stehlíka podľa červeného, sýkorku belasú podľa belasého „čepčoka“, ktoré majú na hlavách. — Pri červienke (označujú týmto menom okrem červienky miestami aj hýľa) bola rozhodujúcim znakom, o ktorý opreli meno, červená farba prs a brucha; pri žltohrudke (strnádka) žltá farba prs. — Hrivnák dostal meno podľa striebrobielych škvryn na bokoch krku. Hriava prvotne značila krk a má spoločný pôvod s hrdlom. Bolo by možné vysvetlovať si takto pôvod slova hrivnák i tým, že ním chceli zachytiť nafukovanie sa húkajúcich hrivnákov.

I. e) Kolesárom volajú dažďovníka i strakoša kolesára; oba podľa toho, že lietavajú v kruhoch-kolesách. — Lastovička je prezvaná tiež podľa letu. Litovsky lakstyti znamená bystro, rezko lietať, teda lastovička = bystro poletujúci vták. — Nepriamo do tejto skupiny patria aj také mená, pri ktorých lietanie nebrali za základný menotvorný znak, ale iný s lietaním vtáka neoddeliteľne súvisiaci. Takéto je meno dažďovník. Pochádza ztade, že pred dažďom tieto vtáky lietajú pomerne nízko. — Týmto istým spôsobom skrsol i názov víchrovník, lebo zjavenie sa víchrovníkov ďaleko od brehov súvisieva obyčajne s príchodom víchra, búrky. Iné vysvetlenie by bolo možné hľadať v ich ustavičnom, prudkom pohybe.

I. f) V mene krutohlav, kruták je srozumiteľne zachytená vlastnosť vtáka, podľa ktorej dostal meno: preľaknutý pritiska sa ku konáru, na ktorom sedí a krúti hlavou s boka na bok. — Názvy trasorítka, mrdochvost, trasochvost viažu sa na veľmi charakteristickú vlastnosť týchto vtákov, na potriasanie dlhým chvostom: vták spraví dakoľko krôčikov, zastaví sa a potrasie chvostom. — Ložička (kôrovník), ktorá chodí po kôre stromov, dostala meno podľa lazenia-lozenia. Vidno, že v niektorých krajoch jedna, v iných zas iná vlastnosť aj pri tých istých vtákoch bola rozho-

dujúcou pri pomenovaní. — Dobáčik (brhlík) má meno od do-
 bania, nie podľa zobáka, ako by sa ľahko mohlo myslieť. I on ako
 datľy zobáva do kôry stromov, pravda, nie preto, že by ju chcel
 rozlúpať a najst' pod ňou hmyz, ale väčšinou roztlka si rozličné
 semená, ktoré si doniesol so zeme alebo s rastlín, položil do puk-
 nutej kôry, aby mu tam pevne stály a tak ich mohol ľahko roztliecť
 alebo jadrá z nich vyzobať. — Podľa tej istej vlastnosti dostal
 meno aj ďateľ. Pochodí zo stsl. delb-tel, z toho disim. dentel; ten
 istý kmeň ako dlabať, teda vták dlabač. — Tesárik (brhlík), dem.
 od tesára, ktorým menom ho označujú podľa toho istého znaku
 ako vyššie ďatľa, je chybné utvorené zo zaradenia brhlíka medzi
 datľy. — Penicu miestami volajú cigánikom a čertíkom. Oba
 názvy vznikly z pozorovania, že sa penice vedia znamenite scho-
 vávať v húštine krov: pripustia človeka k sebe na niekoľko kro-
 kov, potom naraz zmiznú. Odletieť ich nevidno, človek ide ako na
 isté, že sú tam, ale po nich ani chýru, ocigánily ho, stratily sa mu.
 - - Potápač dostal meno podľa toho, že sa za koristou a v nebez-
 pečenstve ponára do vody. — Do tejto skupiny názvov patrí aj
 meno kaňa. Súvisí so slovesom kániť, prekárať, domrzáť, vyhánať
 z trpezlivosti. Kane na svojom jedálnom liste najradšej vidia
 mladé vtáky alebo vtačie vajcia. Ľahkým, hojdavým letom lie-
 tajú ponad polia, lúky, močiare, hľadajú vtáky na hniezdach.
 Keď ich najdú, všelijakým krútením sa nad nimi, zdanlivým úto-
 čením, kánením usilujú sa sohnáť ich s hniezda, aby im mohli
 vypíť vajcia alebo pojesť mladé. — Meno bocian máme rovnaké
 s Poliakmi. V prvotnej forme bolo najskôr botěn, čo súvisí s rus-
 kým botaf = farbavo, klátivo chodiť. České čáp má tú istú ety-
 mologiu.

I. g) Vtačie mená tejto skupiny majú za svoj podklad živnosť
 vtákov, ktoré označujú. Tak muchár, mušiar, mucholapka, mu-
 chárik sa volajú podľa toho, že sa zväčša živia muchami; vše-
 lojed, včeliarik včelami, lastovičiar lastovičkami, rybárik rybami,
 myšiar, myšiak, myšilovec atď. myšami, borovčiak (čvikota) bo-
 rovkami, orešnica, orešná vránka, orešnica orechmi (ieskovca-
 mi), čerešniar (glezg) čerešňami (kôstkami), bukviar, bukveník
 atď. (glezg) bukvicou. Podajjedny z nich sú obecné, nešpecifiko-
 vané: mäsiar (strakoš), vtačiar (lastovičiar) atď. Iné skrsly na
 nesprávnych vedomostiach o živnosti vtáka, na pr. rybár, rybárik
 (vodnár), ktorý sa živí vodnými článkovecami, a nie rybami.

I. h) O kôrovníkovi som už povedal vyššie so dva razy, že sa zdržuje na kôre stromov. — Koniarik (trasochvost) dostal meno ešte v tých časoch, keď pásavali kone, okolo ktorých poletoval, chytajúce si hmyz. — Škovránka zovú aj ratajom. Vysvetlil pôvod tohto mena nie je ťažké. Hľa, vták, ktorý od rána do večera sa zdržuje na poli. Spieva ratajovi pri jeho ťažkej robote, zbiera vyoraný hmyz i prosí v oblakoch o požehnanie pre jeho prácu. — Soliara (glezg) prezvali týmto menom pre jeho záľubu hľadať si živnosť na soliskách — čistínach v hore. — Uholníček, uhliarik (muchárik) dostal meno od uhlov, rohov domov, pri ktorých sa zdržiava. Tam pod strechou rád sa i nosieva. [Iného pôvodu je názov uhliarka (sýkorka uhliarka), kde rozhodujúcim znakom bola farba. Na strechách pri komínoch vídať okrem muchárika ešte iného vtáka, ktorého prezvali kochniarikom, kominárom. To je žltochvost. Či čiastočne nerozhodovala i farba, nedá sa s určitostou povedať. — Zemlačík (přhlavár) býva na poliach, najčastejšie na oráčinách alebo po skladoch na přhlavách, ztade meno přhlavár, ale veľmi často ho vídať na zemi, čo vzali za podklad pomenovania.

I. ch) Koliske podobné hniezdo si robia trsteniariky, zavesujú ho na dakoľko stebiel trávy, obilia alebo trsti. Hniezdo je ako košík alebo kolíska. Podľa hniezda pomenovali vtáka a nazvali ho košíkárikom. — Spomínaný už kôrovník nosí sa obyčajne za odutou kôrou stromov, čo mu prinieslo meno zákôrnika. — Omazanec (brhlík) sa nosieva v dierach stromov. Aby sa do búťlav za ním nedostali iné vtáky a neznepokojovaly ho, zužuje si otvor, omazujúce ho trusom rožného statku. — Kolibiarik si zas robí zatvorené, kolibke sa podobajúce hniezdo. Býva nízko pri zemi alebo na zemi samej. Ak je medzi listami, býva k nemu i krátka zakrytá chodbička, preto ho volajú i podzemnáčikom. — Visiace hniezdo kúdeľníčky svojim vzhľadom pripomína kúdeľu.

I. i) Niekoľko ľudových mien opiera sa i o kraje, z ktorých vtáky priletujú. Ako príklady uvediem mená rusál a poliak. I v jednom i v druhom prípade Poľsko a Rusko je iba pars pro toto za poľnočné kraje. Rusálom volajú chochláca, vtáka, ktorého rodné kraje ležia ďaleko na polnoci; poliakom zovú hýľa belokrýdľeho, ktorý k nám priletúva so severu.

II. a) Z veľa sem patriacich názvov vyberiem iba najtypickejšie. Pri daktorých onomátopických pôvod je veľmi jasný, inde ho

načini hľadať. Takými jasnými onomatopoickými menami sú: krakľa — v slove zachytený je veľmi dobre jej rapotavý dvojslabičný hlas —, kačka, kajka, chriaštel, chrapkáč, cipkan (muchárik), podľa dlhého žalostného pískania „cip“, vípka (muchárik), podľa ináč vysvetľovaného onomatopoického základu; pinkavka (trasochvost) od onomatopoického základu pink-, podobne ako pinka a penica; trskota od ostrého, opakovaného volania vtáka pri zľaknutí; kukučka, kukuk, kuvik, čuvik, šuvik, cfbik skrsly verným napodobnením hlasu týchto vtákov. — Vrzlík od pňa vbrz-, vřzgať; podľa vřzgavého spevu. — Likovec od často opakovaného lik, lik, lik. — Pipíšku prezvali podľa častého, známeho volania píp, pipip, pipíš. — Libdušku (škovránok stromový) na jar počuť volať vysokým zvonivým lib-lib-lib, podľa čoho ju pomenovali. — Zvonec zasa dostal meno od cvendžavého hlasu; pochodí od pňa zvřn-, cvendžaf, potom cvendžavý hlas. — Názov stehlík (poľsky szczygiel) z pňa skig-, štebotaf; z toho i štiglic, štiglic (pôvod slovenský, Nemci prevzali od Slovincov). — Onomatopoického pôvodu je aj škorec. — Rároh, všeslov, meno vtáka, pochádza z rar = vresk, šum, a to z pňa ra-, šumenie, vrčanie; rarog = mchavý vták. — Krahulca nazvali podľa krákavého křiku. — Sokol z prasl. pňa sok-, hlas, cengot (vtačí škrek); od vysokého ostrého křiku.

II. b) Vyššie som spomenul, že sem patria mená onomatopoického pôvodu, kde on nevznikol priamo napodobnením hlasu vtáka, ale nepriamo, prenesením s iného vtáka alebo s človeka. Takéto je na pr. krkavec a křiak (jastrab). Kohút pri zjavení sa jastraba obyčajne upozorňuje sliapky zakřkaním — podobne ako kvočka kurence —, že sa ukázal nepriateľ, aby sa poskrývaly. Toto křkanie sa pravidelne opakuje pri zjavení sa nielen jastraba, ale aj iných dravých vtákov. Nakoľko ľud ľažko rozoznáva dravé vtáky — obyčajne každého väčšieho dravca pokladá za jastraba —, myslel si, že křkanie vždy patř jastrabovi: spojil si tieto dve predstavy dovedna a pomenoval jastraba krkavcom a křiakom.

III. a) Dudka, o ktorom ľudia veria, že sa sám i svoje mladé živí trusom, a to i ľudským, volajú miestami smradľavým vtákom i smradľiakom. Ako je dneska všeobecne známe, tento náhľad ľudí skrsol jednak z pozorovania, že dudok prť sa dlhým zobákom v truse rožného statku, kde hľadá hmyz, jednak zo skúseností, že hniezdo dudkov i mladé samy neprijemne smrdia.

III. b) Ako príklad na pomenovanie vtáka podľa špecifického

zápachu možno spomenúť meno kačice pižmovej, ktorú takto pomenovali podľa ozajstného pižmového zápachu, pochádzajúceho z bradovíc, ktoré má najmä kačer na hlave a krku.

IV. a) Povedali sme si, že do tejto skupiny patria mená, ktoré sa svojim pôvodom opierajú o vjemy svalové, a to čo do pohybu (a) alebo do veľkosti (b). Pod bod a patrí meno brhlik. Odvodzuje sa akiste od bürg-, rýchly; podľa rezkého, rýchleho pohybu po kôre stromov. — Jastraba prezvali podľa bystrosti pohybu a možbyť i podľa obozretnosti a opatrnosti. Prasl. adj. astril = bystrý a súvisí so slovenským jastril i jastrivý, teda bystro, placho sa divať, alebo byť bystrý, rýchly, ostrážitý. — Meno drop je prastaré (indoeuropské) a znamená vtáka tuho utekajúceho.

IV. b) Uvediem tu jediný príklad orla. Odvodzuje sa od indoeur. pňa or-, čo značí vták s mohutnými krýdlami; porov. gréc. ornís = vták.

V. Neznámeho pôvodu je na pr. meno hýľ, všeslov. sova, naše škovránok atď.

Ján Mihál:

ZO SLOVENSKEJ SKLADBY.

(Pokračovanie.)

Dosiaľ som hovoril o vetách jednočlenných obširnejšie, o vetách dvojčlenných všeobecne. Povedal som, že jazyk slovenský štruktúrou svojich dvojčlenných viet patrí k jazykom západoeuropským typov: S — P, S — p — N, S — O — N.

Teraz načím porokoval o jednotlivých druhoch viet typu S — P, ktorý môžeme rozvíť predmetom (o = objekt = predmet), prívlastkom (a_s = atribútom substantívnym) a príslovkovým určením (a_v = atribútom verbálnym), čo schématicky a celkove vyjadríme takto: a — S — a_s — a_v — P — o — a_v, čiže konkrétne: *Rodák selecký, robotník usilovný a kosec výborný, Ján Haluška včera večer ešte pred zajdením slaka skosil líku, podbehnutú vodou, ležiacu na pravom brehu Hrona* . . . Czambel, Rukovät 228. (V smysle Czamblovej vety „*lahko a skoro to urobí usilovný gazda*“, ktorú sám uznal za správnu*, dovolil som si vo vete, ktorú som zacitoval podľa Rukováti, opraviť slovo „*pilný*“ na *usilovný*.)

* A cseh-tót nemzetegység multja, jelene és jövője, T. Sv. Martin 1902, str. 22.

Pravda, tu môžeme mať kombinácii veta, na pr. $a_1 - S - P$, $S - a_1 - P$, $a_2 - S - a_2 - P$, $S - a_2 - P$, $S - P_0$, etc.

Podobne treba prehovoríť aj o vetách schémy $S - p - N$, $S - \emptyset - N$. Ale skôr dovolím si láskavých čitateľov oboznámiť s dakto-
rými staronovými termínmi syntaktickými a s druhmi viet, ktorých
som sa dotkol zhruba, s hľadiska formálneho, už pri vetách jedno-
členných verbálnych a pri výrazoch eliptických (SR VI, 283 a n.), no
pohovoríť si o nich dôkladnejšie pýta sa na tomto mieste celej štúdie.

Ide totiž o vety tzv. bezpodmetné, schématicky o tieto: $\emptyset - P$,
 $\emptyset - N$, $\emptyset - p - N$.

Skôr, ako by som popisoval vety bezpodmetné a druhy viet dvoj-
členných, treba jedno-druhé podotknúť o termínoch, ktoré použil Do-
kulil v SS, IV, 105 a nasl. a z ktorých aspoň jeden (nexus) som po-
užil i sám, hoc som sa pousiloval vysvetliť ho v zátvorkách (SR VII,
16). Ale bude lepšie, keď oboznámim čitateľov SR osobitne s niekto-
rými termínmi syntaxe. Sú to vlastne staré slová, dobre známe z la-
tinčiny, ale v Jespersenovej *The Philosophy of Grammar* (London 1924)
dostávajú staré slová nový obsah.

Jespersen v uvedenej knihe (str. 97) uvádza príklady — *a fu-
riously barking dog = strašne brešúci pes* a — *the dog barks furiously
= pes strašne breše*, z ktorých prvý nazýva *junkciou*, druhý *nezom*,
teda podľa našej terminologie *junkcia* je rozvité substantívum, *nezus*
je dvojčlenná veta holá alebo rozvitá. No Jespersen i sám podáva defi-
niciu *junkcie* a *nezu* na str. 116, kde hovorí: „*A junction is therefore
a unit or single idea, expressed more or less accidentally by means of
two elements = junkcia je teda jednotka alebo jednoduchá myšlienka,
vyjadrená viac-menej náhodne prostriedkami dvoch prvkov, kým
nexus, on the contrary, always contains two ideas, which must ne-
cessarily remain separate: the secondary term adds something new to
what has already been named = nexus naopak vždy obsahuje dve myš-
lienky (lepšie povedané, pomysly), ktoré musia zostať oddelené: druhý
výraz pridáva dačo nového k tomu, čo sme práve pomenovali*. Potom
hovorí ďalej, že *junkcia* je neohybnejšia, meravejšia, *nexus* poddaj-
nejší, členy *junkcie* súvisia vraj ako uši s hlavou, členy *nexu* zas ako
hlava s drierkom alebo dvere so stenou, s múrou: *junkcia* sa podobá
vraj obrazu, *nexus* dráme, dajakému procesu, dejú.

Jespersen (cit. 117 a nasl.) podáva niekoľko druhov *nexu*, z kto-
rých pre slovenčinu môžu platiť zhruba tieto: 1. *Nezus* (môžeme to po
slovensky povedať i takto — *vázba dvojčlenná*) s určitým tvarom slo-
vesným, na pr.: *My budeme slobodní* (Gacek, Zápisky 145). *Gazda ti
je uznanlivý* (tamže 18). *Blahodarný vetrik pofúka uzváranú šticu* (t.).
Ja kočišujem (t.). 2. *Nezus* s *infinitívom* ako v angl. jazyku „*I heard
her sing = počul som ju spievať*“ najdeme často i v slovenčine, na pr.:

„a už nás nechcela von pustiť“ (Vaj. XIII, 14); „netreba ho vidieť“ (t. 18) „a túžil prehovoríť s ňou niekoľko slov“ (t. 129), „len Ráruska zostala sedieť“ (t. 134). Namiesto infinitívu používa sa v slovenčine často podstatné meno slovesné, na pr.: „Poobede bolo počuť klímprovanie na klavíri“ (t. 21). Už infinitívnemu nexu anglickému, ako „he is expected to come at five“ = je očakávaný prísť o piatej — zodpovie v slovenčine súvzťažné súvetie: čakajú, že príde o piatej. 3. *Nexus bez slovesa máme* i v slovenčine, na pr.: *Aká to radosť!* (Vaj. XIII, 133). *Otrocké duše!* (Gacek, Zápisky 142) *Dobrá noc, Koľa...* (t. 146). *Nuž tak Čechoslovák!* (t. 143).

Tohto druhu vety som zaradil do jednočlenných viet. Jespersen podotýka, vraj niet osohu z toho, keď povieme, že v podobných prípadoch máme do roboty s elipsou; to by vraj len zoslabilo idiomatickú silu takých viet, keby sme ich používali so slovesom (cit. 122).

Ďalší druh nexu je 4. „*Nexus-Object*“, t. j. väzba predmetná, na pr.: Lejla pozdravovala sa s hrabáčkami, dohrabávajúcimi už *druhé seno krásne uschnuté* (Vaj X, 333). Ona nosí *šňorované topánky do pol kolien* (Taj. IV, 124). Jespersen celkom správne poznamenáva (cit. 122), že zbytočne je rozkúskovať výraz „*seno krásne uschnuté*“ na predmet „*seno*“ a na predikatívne použité „*krásne uschnuté*“. Pravda, neuvádza tento príklad, ale „*I found the cage empty*“ = našiel som *klietku prázdnu*, — čo vraj je ľahko rozoznateľné od „*I found the empty cage*“ = našiel som *prázdnu klietku*, — kde vraj výraz „*empty*“ je atribútom a vraj hovorí sa, že „*the cage = klietku* —“ je predmetom a „*empty = prázdnu* —“ sa používa predikatívne. Je to vraj celkom zbytočne, máme pokladať celok „*the cage empty = klietku prázdnu* —“ za predmet.

V predmetnej väzbe druhej nami vyššie uvedenej vety — *druhé seno krásne uschnuté* — nebude rozdiel v smysle veru ani vtedy, keď povieme takto: — *druhé krásne uschnuté seno* — len nevyhoveli sme poučke, ktorú podáva Czamblova Rukoväť³ § 313.

Nie tak sa má vec v predmetnej väzbe druhej nami uvedenej vety — *nosí šňorované topánky do pol kolien*, — lebo tu so zmenou poriadku slov vo vete nastáva taktiež i zmena smyslu, na pr.: *nosí do pol kolien šňorované topánky*. Podľa prvého poriadku je smysel tento: topánky sú šňorované a siahajú do pol kolien, t. j. do pol ikier (č. lýtok); podľa druhého poriadku slov: topánky sú šňorované do pol kolien, ale môžu siahať hoc i po kolena, alebo povyše kolien.

Z toho vidíme, že poriadok slov vo vete nie je nedôležitý. Slová treba klásť vo vete vždy v takom poriadku, aby celkový smysel vety vylučoval vetnú mnohoznačnosť, t. j. i poslucháč (čítateľ) má ponímať vetu tak, ako ju ponímal jej pôvodca v danej situácii.

Jespersen hovorí ďalej (cit. str. 126) o nexe-subjektívnom*, t. j. prislovkovej väzbe, na pr.: *Zbudená zo sna*, uchytila vec najhoršiu, aby ju zachránila, a v truhle mala celú polovicu svojho imania v peniazoch, šatách, výšivkách (Vaj. XIII, 170). Sedel, *spustiac mohutné nohy dolu škridlou*, ako na koni (tamže 169). *Odbehnúc do komory*, doniesla mu nohavice a krpce po Štefanovi (M. U. Ž. bič II, 36). *Kal-nekal, špina-nešpina*, ako hladné hyeny vrhali sa na ľudí polámaných vojnou (tamže I, 148). *Výkrik nevole zo všetkých strán* — a už sa šuhajci so zdvihnutými pášťami hruli na nenávideného Ravasyho (Zech. L. maša 10). *Občerstvení kyslou hustou žinčicou*, ponabíjali si streliči pušky, pripravili do pohotovosti stroje . . . (G. K. Zech. L. maša 26). *Schúlený, strpnutý, tichý*, ale raz na Máriu Magdalenu nedalo mu vo svete ostať (Hronský, Chlieb 195). *Nech už akokoľvek*, ale boženíkovi Janovi Kúrňavovi predsa len ľúto bolo chalupy v úbočí, kde strávil toľko podivných rokov (Ž. bič II, 47).

Takéto adverbialne (subjunktívne) vetné väzby nachádzame vo všetkých indoeuropejských jazykoch. Na pr. Jespersen uvádza: *this done*, he shut the window; *ces dispositions faites*, il s' est retiré; Luise kommt zurüch, *einen Mantel umgezogen*. Lenže v rozličných jazykoch vyjadroval sa tento nexus-subjunct rozličnými pádmami, na pr. v staroslovien-skom jazyku datívom absolútnym: Jisus reče im schodeštem s gory = Jezus im povedal, keď schodili s vrchu. (Cit. podľa Vondráka VslGr II, 403.)

Napokon hovorí Jespersen (cit. 129) o väzbe deprekatívnej (nexus of deprecation), t. j. pochybovaco-opytovacej, v ktorej sa súvislosť vraj láme, potíska, nakoľko len môže; smysel je vraj negatívny, čo sa vyslovuje v jazyku intonáciou, ktorá je tá samá, ako v otázke, často v premrštenej forme.

Rozoznáva dva druhy tohto nexu: 1. s infinitívom, na pr.: Ale čo. nepleť, *čoho sa zľaknúť?* (Vans. Spisy I, 76.) *Mňa obveseliť vinom?* diví sa ona a zapáli sa zato celá. (Timr. II, 128.) Bližnému pomôcť, *bože-chráň!* (Bič I, 186.) *Ja dvere ukázal v milovanom dome?* Smiešno! (Timr. VI, 112.) *Ja zavolať vivát Potocký? ja? ale ja?* (Kal. R. 66); 2.) subjekt a predikatív (doplnok) bývajú vovedne, na pr.: *Ja zalúb-bená?* diví sa Milina a smeje sa, ale tvár zaleje jej horúčosťou (Timr. VI, 127).

* Čo sa týka nexu a junkcie, Jespersen rozoznáva pri nich primárne, sekundárne, terciárne etc. členy. Na pr. vo vyššie uvedenom nexu — *the dog barks furiously* = *pes breše úžasne* — *pes* je prim., *breše* je sekund. a *úžasne* je terc., alebo *breše* je adnex, *úžasne* je subjunkcia. Podobne v junkcii — *a furiously barking dog* = *úžasne brešúci pes* — *úžasne* je terc., *brešúci* je sekund. a *pes* je prim., alebo *brešúci* je adjunkcia, *úžasne* je subjunkcia.

Jespersen celkom správne radi tohto druhu vety k apoziopéze, ktorá vzniká zo silných citových príčin, kde hovoriaci sa nenamáha dokončiť svoju vetu, ba často by vraj ani nemohol vytvoriť pravidelne zostrojenú vetu.

Ako v jednoduchých dvojčlenných vetách a vo výrazoch rozvíťých rozoznáva Jespersen členy primárne, sekundárne, etc., tak robí aj v korelovaných (súvzťažných, podradených) súvetiach, kde tzv. podradené vety volá klauzami (clauses).** Za klauzy primárne pokladá vety podmetné a predmetné, na pr.: *Kto sa zrodil na plazenie, nech sa plazí* (Kuk. IV, 87). V tomto Kocúrkove je možné, *čo je nerozumné a podlé* (Záb. Deň v K. 97). *Čoho máme v hojnosti, nevážime si* (Ráz. Arg. 17). *Nemysli, že si unikom* (Ráz. Arg. 6).

Klauzy rozvíjacie (clauses adjunct) prívlastkové, sekundárne: *Ludia nemali zákona, proti ktorému neboli by sa búrili* (Ráz. Arg. 50). *Ten, čo druhému úklady staval, zhynul sám v úkladoch* (Zech. L. maša 37).

Klauzy terciárne (adverbiálne, príslovkové): *Tam, kde sú teraz malatínske polia, stála pred päťstoročmi hustá jedľová hora* (Mat. Spisy I, 133). *Náročivosť pripravuje o pocit radosti, keď je dar života nikdy nie dosť* (Ráz. Arg. 116). *Veď sa ti ten tak vie pravotiť, ako čo by hrachom sypal* (Kal. Sv. Duch 25). *Tak vás vyochládzam, že vám bude dosť* (Tamže 51). *Mojžišove dve kamenné dosky, hoci sme i odhliadli od akéhokoľvek nadprirodzeného ich pôvodu, — prekvapujú svojou presnosťou a určitosťou* (Ráz. Arg. 49). *Boh si vybral teba, aby tvojou rukou sypal hladným deťom svoje štedré dary* (Kuk. IV, 134). *Keby som bol voľný ako orol tatranský, vedel by som pokoriť svojich nepriateľov* (Tom. Kuruci 19). *Psota sa vždy zle mala, lebo mrcha strechu mala* (Kal. Rešt. 39).

Hneď na začiatku tejto štúdie som zapochyboval o správnosti našej doterajšej gramatickej terminológie a tým aj o gramatických definíciách. Jespersen (cit. 106) hovorí v podobnom smysle, že totiž gramatická terminológia, ktorú sám zastáva, t. j. terminológia funkcií (ranks = hodností) má isté prednosti pred terminológiou často vraj konfúznou, ktorú nachádzame v mnohých gramatikách. Vraj delenie (cit. 107) podľa druhov slov a delenie podľa funkcií reprezentujú rozdielne zorné uhly, pod ktorými máme pozeráť na to samé slovo: po prvé pozeráme naň ako na slovo samotné a po druhé vo vzťahu s inými slovami.

No, pravda, aj on je mierny v tejto veci, lebo hovorí (cit. 343), že

---

** Klauzou podľa jeho definície je čiastka vety, ktorá má sama tvar vety zvyčajne verb. finitum; podľa def. slovníka „The Practical Standard Dictionary“ od Fr. H. Vizetelly N.-York, London 1935 je *clause* podradená veta, ktorá má podmet a prísudok, na rozdiel od frázy.

bolo by krajne nepraktické hodiť celú tradičnú terminologiu cez pa-
lubu a vytvoríť terminologiu cele novú.

Nám ide tiež o mierne korigovanie gram. terminologie, a to hlavne
z pohľadov praktického rázu, čomu sa nehanbíme priučiť od veľkého
jazykospytca Jespersena, ktorý sa osmeľuje vysloviť nádej, že začia-
točne (elementárne) vyučovanie gramatiky v budúcnosti bude hádam
živšie, ako bývalo dosiaľ, bude menej poloporozumených poučiek,
bude vraj menej „nerobte“, menej definícií a nekonečne viac pozorov-
vaní naozaj živých skutočností. V ľudových školách smieme vraj učiť
len jednu gramatiku, a to je gramatika materinského jazyka žiakov.
Ale na vyšších školách a na univerzitách cudzie jazyky „are taken up“
sú v robote a môžu byť poprehadzované druh s druhom a s materin-
ským jazykom (they may be made to throw light on each other and on
the mother-tongue) (cit. 346).

Vyššie som podotkol, že sa vrátíme k bezpodmetným vetám, o
ktorých som sa zmienil už prv.

I tieto vety nazýva Jespersen nexami, ako hovorí v cit. na str.
142: „I think we may speak also of nexus with the primary unexpres-
sed in all those cases in which a finit verbal form is sufficient in itself
witout a noun or pronoun as subject.“ = Myslím, že môžeme hovoriť
aj o nexe (väzbe vetnej), v ktorom je primárna časť nevyjadrená vo
všetkých tých prípadoch, v ktorých je verbum finitum sebestačne bez
mena alebo zámena ako subjektu, podmetu (cit. 142).

J. Loś (Gram. jazyka polskiego, str. 387) tvrdí, že bezpodmetné
vety nemajú v nijakom jazyku špeciálnej formy slovesnej pre prísudok,
teda mali vzniknúť z viet podmetných.

Ako vieme, slovesá vyslovujú činnosť, už akúkoľvek. Činnosti
podľa J. Loša (tamže 386) môžeme rozdeliť na dve grupy: jedny sú
rezultátom „*peuných podmiotów*“ = určitých podmetov, ktoré nám
môžu byť hoc i neznáme, pravda, len zdanlivo; druhé vznikajú spon-
tánne samy od seba („samorzutnie“), alebo sú vykonávané neznámymi
nám silami. Pravda, Loś dopúšťa medzi týmito dvoma grupami, ako-
by medzi kolmi čela v plote, rozličné stupne.

Postup je zhruba tento:

1. vety podmetné, t. j. vykonávateľ činnosti je známy, podmet
určitý;

2. vety podmetné, t. j. vykonávateľ činnosti nie je známy, podmet
neurčitý;

3. vety s elipsou;

4. vety bezpodmetné slabšie;

5. vety bezpodmetné silnejšie.

Priklady: *žiak píše, voľakdo ide, hovoria o vojne, rozpráva sa,*
hrní.

Loš sorskupil bezpodmetné vety do šiestich skupín:

1. Vety, v ktorých je podmetom vlastne neurčitok, prísudok dávno podľahol elipse, na pr.: *Ale spať sa mu nechcelo* (Vaj. XIII, 148). *Prichodí čajku popiť . . .* (Gacek, Sib. záp. 66). *Pravdu možno zohaviť ľiché skrz zákony* (Hv. II, 51). *Deti treba učiť rozumné veci* (Taj. I, 119). *Bude sa mi čkať od neho* (Kuk. II, 87). *Ale ťažko a pri tom milo bolo pozorovať život* (Gacek tamže 75).

2. Vety, v ktorých stojí podmet namiesto v menovateli v gen. part.: *Niet radosti na svete, niet* (Gacek tamže 48). *Poľa bolo hodne* (Tamže 61). *Niet ľahšej veci* (Tamže 70). *O našom dome Blinova nebolo v Kurgane už ani vidu ani slychu* (Tamže 70). *Niet času, sadať, prosím* (Vaj. XIII, 13). *Bolo miesta . . .* (Tamže 11).

3. Vety, v ktorých podmet stal sa príslovkovým určením, čiže bol zdegradovaný, na pr.: *A bolo ticho* (Gacek tamže 8). *Kde bolo s oboch strán i po oblôčku* (Tamže 11). *Bolo mi smiešno i ľúto. Bolo mi do smiechu* (Tamže 75). *Bez nej bolo zle* (Vaj. XIII, 8). *Jej bude ozaj smutno* (Tamže 15). *Nie vám je zima?* (Tamže 15). *Zrazu bolo po mojej idyle* (Tamže). *Bolo ticho* (M. U. Výkriky 233).

4. Vety, v ktorých podmet podľahol elipse: *išlo nielen o hnev* (Kuk. VII, 30). *Na nič takého nedošlo* (Taj. I, 63). *Išlo o to, ujednotajniť sa . . .* (Gacek t. 107). *Veď bolševikom ani nejde o premoženie Nemcov* (Tamže 134). *Odpovedi vraj nebolo na listy a ide vraj o nejaké právne požiadavky* (Vaj. XIII, 105).

5. Vety, v ktorých nemôžeme bližšie určiť podmet: *Rodičovi srdce preniklo* (Súpis IV, 337). *Od strachu svieralo jej srdce* (Taj. I, 63). *Od zlosti mykalo susedmi* (Tamže 18). *Je do porazenia* (V. L. R. 153). *Nefuči vám na nohy?* (Vaj. XIII, 15). *Zahlobilo jej klin do hlavy* (Šolt. Deti I, 47). *Idúcky zožralo pocestného* (Súp. V, 34). *Kopytá mu vytrčilo v rukách* (Súp. IV, 339). *Na hotovom groši sa jej polepšilo* (Taj. I, 46). *Svieralo mi hrdlo žiaľom i zlostou* (Tamže 63). *Vytuchlo z hlavy* (M. U. Výkr. 72). *V prsiach mu chrchlalo* (Vaj. XIII, 176). *Triaslo oko zlostou* (Taj. I, 66).

6. Trpné zvraty, vyslovené slovesom činným a zvratným zámenom sa: *Tým časom sa ti bude zle vodiť* (Súp. I, 308). *Celkom sa mi marilo* (Gacek tamže 68). *Až nad samým ránom sa už brieždilo* (8, 68, 290). *Nad našimi hlavami sa blysto, prenikavo strašne zarapčalo, zahvižďalo, začal šuštať dážď* (106). *Stmieva sa* (175). *Chmúri sa* (149). *Zdržiaval som sa, kým sa dalo* (58). *Raz sa mi marí . . .* (82). *Už sa bolo celkom zmrklo* (84). *Chcelo sa ti všetkých ľudí vôkol seba vybozkávať* (86). *Nechce sa mi dáko* (J. Čaj. Unos 19).

Pravda, týchto 6 grúp, druhov bezpodmetných viet, možno ešte zjednodušiť. na pr. druhy, uvedené sub 4 a 5, sú vlastne totožné, lebo

„*podmet podlahol ellipse*“ je quasi to samé, čo „*podmet nemožno bližšie určiť*“. Veď vidíme to i z príkladov.

Ale ako môžeme druhy bezpodmetných viet zmenšovať, tak ich môžeme i rozmnožovať. Tak na pr. Miklosich v svojej Gr. der sl. Sprachen IV, 346—369, kde píše o bezpodmetných vetách, ustalať dva hlavné ich druhy, do ktorých sorskupuje bezpodmetné vety podľa toho, či vo vete je dominantou sloveso a či meno, teda takto:

po I. bezpodmetné vety slovesné:

1. s aktívnymi slovesami, na pr. *hrmí, prší, ide o to, svitá, mrká, vodi sa*;

2. bezpodmetné vety so slovesami ubúdania, pribúdania, nedostatku;

3. so slovesami z koreňa „esse“ s infinit., v slč. treba, netreba;

4. so slovesami z koreňa „esse“ vo vetách, ako: je mi do smiechu a pod.

5. existenciálne vety, a to: a) kladné, b) záporné;

6. reflexívne slovesá, ako: *pospí sa, drieme sa, čaká sa etc.*;

7. trpnými tvarmi slovesnými, na pr.: *Nevidno ani vtáčka ani le-táčka...*

po II. bezpodmetné vety, v ktorých je dominantou meno, a to: a) prídavné meno: *všade ta je plno*; b) podstatné meno: *škoda bolo nejst a pod.*

Podľa toho, čo sme povedali vyššie, že dušou vety — aj bezpodmetnej — je sloveso, či už jednomocné a či dvojmocné, neprichodí nám súhlasiť s týmto Miklosichovým roztriedením. Pravda, Miklosich sám uznáva, že primerané zadelenie bezpodmetných väzieb je ťažké (cit. 351), ale mohol dodať — ani nepotrebné tak subtilne, ako to robil on alebo, ako uvidíme, po ňom Vondrák.

Dostačí zadeliť bezpodmetné väzby podľa toho, či sú viazané slovesami jednomocnými a či dvojmocnými. V poslednom druhu väzieb môžeme mať väzby zvrtné (reflexívne, mediálne) a nezvrtné (nereflexívne), a to kladné i záporné, ktoré môžu byť aktívne alebo pasívne; v prvom druhu môžeme mať väzby buď kladné, buď záporné.

Príklady na prvú skupinu: *Keď mi je ľúto*, že ma chce predať za toho starygáňa (J. Čaj. Únos 116). *Už bolo na mrkaní* (Tamže 138). *Veď jej bolo ľúto* (141). *Na pestvo jej je dost* (154). *Bolo pred večerom* (171). *Bolo jej čívo samotnej* (195). *Niet ľahšej veci* (Gacek Záp. 70).

Príklady na druhú skupinu: *Prišlo mu na um*, že Iud si povráva, že v starom hrade veľké poklady sú zakopané (J. Čaj. Únos 129). *Prišlo mi ľúto za otcom i materou* (161). *Na veži bilo jedenást* (30). *Vyhrklo z nej* (25). *Nechce sa mi dáko...* (19). *Ale spať sa mu nechcelo. Až*

nad samým ránom sa už brieždilo. Od strachu svieralo jej srdce. (Prámenie som uviedol vyššie.)

Akže súhlasíme s Miklosichom — a nesmieme nesúhlasiť — (cit. 347), že subjekt a predikát sú pochopy korelatívne, to môžeme vysloviť, že bezpodmetné vety sú vlastne tiež vetami jednoclennými, štruktúralne rozdielne od viet interjekcionálnych a menných, ale funkcionálne sú si podobné.

Keďže podmet a prísudok sú pochopy korelatívne, musíme hľadať medzi nimi vzťah. V bezpodmetných vetách typu $\emptyset$ — P je podmet nulového potenciálu, kým prísudok je saturovaný potenciálom i namiesto podmetu.

Rozdiel medzi prísudkom vety dvojčlennej a bezpodmetnej typov S — P, $\emptyset$ — P je v tom, že prísudok viet dvojčlenných je úzkeho rozsahu, kým vo vetách bezpodmetných je širokého, povedal by som, nekonečného rozsahu. A práve tomu širokému rozsahu prísudku môžu ďakovať bezpodmetné vety svoju existenciu. Bezpodmetné vety vyvíjajú sa postupne z viet dvojčlenných paronomastických, na pr.: hrom hrmí > hrmí; sneh sneží > sneží etc. Premena bola ľahká, keďže podmet takých viet nemal vlastne vplyv na rozsah prísudku. Iný je pomer v typoch a — p na jednej a S — p — n na druhej strane.

(Pokračovanie.)

Anton Jánošík:

ZO SLOVENSKEJ KVANTITY.

Kvantita prídavných mien, utvorených od cudzích podstatných mien na -ia.

Badať isté ťažkosti pri kvantite prídavných mien, utvorených od prevzatých slov na -ia. Raz sa dlhá kvantita kmeňa podstatného mena v prídavnom mene skracuje, iný raz ostáva dlhá aj v prídavnom mene. Podľa toho sú dva typy:

I. typ s krátkou kvantitou predstavuje všetky adjektíva, pochádzajúce z latinských podstatných mien na -cia. Tu pri tvorení nemožno vychádzať z latinskej formy -cia, lež z formy predpokladanej domácej slovenskej na -ca, akú máme na príklad v ľudovej forme *Mara* proti prevzatej latinskej *Mária*, *Juľa* (*Uľa*) proti *Júlia*, *Tereza* — *Terézia*, *pivoňa*¹ — *pivónia* a iné. Od slov na -cia poznám len jednu takú prispôbenú formu *superpelica*² popri *superpelicia*. Podobné ľudové for-

¹ V bánovskom nárečí je *píloňa*.

² Tento tvar je zväčša známy u staršieho pokolenia. mladšie pozná len *superpelicia*.

ny na *-ca* treba predpokladať aj od ostatných mien, z ktorých príponou *-(v)ný* po mäkkčení *c > č* dostávame:

administračný < **administrac(a) + (v)ný*, *adoračný*, *agitačný*, *aklamačný*, *akomodačný*, *akumulačný*, *aprobačný*, *aprovizačný*, *asekuračný*, *asimilačný*, *centralizačný*, *deklaračný*, *dekoratívny*, *delegačný*, *demobilizačný*, *demoralizačný*, *disertačný*, *diskvalifikačný*, *edičný*, *emigračný*, *exekučný*, *federačný*, *fundačný*, *generačný*, *kanalizačný*, *koaličný*, *konfirmačný*, *manifestačný*, *muničný*, *okupačný*, *operačný*, *revolučný*, *situačný*, *suplikačný* atď.

II. typ s dlhou kvantitou býva vo všetkých prídavných menách, odvodených od cudzieh na *-ia* iného zakončenia ako *-cia*. Aj tu pri tvorení treba vychádzať z predpokladaných ľudových foriem ako pri I. type, lenže na rozdiel od neho kvantita je dlhá: *adhézny* — *adhézia*, *divízny* — *divízia*, *revízny*³, *televízny* ap. Pri tomto type tvoríme prídavné mená okrem prípony *-ný* aj príponou *-ský*⁴, ako na príklad: *albánsky* — *Albánia*, *arménsky* (*Arménia*), *austrálsky* (*Austrália*), *bolívsky* (*Bolívia*), *brazílsky* (*Brazília*), *kancelársky* (*kancelária*), *kalvársky*⁵ (*kalvária*), *macedónsky* (*Macedónia*), *sýrsky* (*Sýria*), *škandinávsky* (*Škandinávia*) a iné.

Naše rozdelenie prídavných mien na dva typy deje sa na základe synchronickom, a nie so stanoviska historického, podľa ktorého by bolo **revízny*⁶, *divízny, *brazílsky ap., ak by sme počítali s predpokladanými domácimi formami *reviza, *diviza, *Brazila ap. Dneskajšie, synchronické formy: *revízny*, *divízny*, *brazílsky* atď. vznikly vplyvom prídavných mien typu *definitíva* — *definitívny*, *administratíva* — *administratívny* ap.

Pri tvorení prídavných mien z predpokladaných ľudových foriem cudzieh podstatných mien na *-ia* treba spomenúť aj prídavné mená, utvorené koncovkou *-ický*, ktorá je prevzatá od tých prídavných mien, kde je podľa vzniku náležitá, ako na príklad: *politický* > *politik(a)* + *(v)ský*, *etický*, *matematický*, *numismatický* atď. Pred touto prevzatou hotovou koncovkou tiež sa skracaie dôsledne dlhá kvantita a týmto celá skupina prídavných mien dala by sa načisto zaradiť do I. typu, keby tu nešlo o koncovku pôvodne trojslabičnú (*-ičský*), ale tiež o dvojslabičnú, ako *-(v)ný*, *-(v)ský*. Tvoríme ich nielen od latinských slov, ale aj od silne polatinizovaných kultúrnych slov, pochádzajúcich z gréckeho jazyka: *agonický* — *agónia*, *akadémia* — *akademický*, *ale-*

³ Takto užíva aj publicista Jur Koza-Matejov (Nár. noviny zo dňa 21. X. 1938): *Revízna* zápisnica.

⁴ Ide tu zväčša o mená krajín.

⁵ Meno ulice v Košiciach: *Kalvárska*.

⁶ Také formy sú v češtine a nejedny byly uvedené do Pravidiel slk. pravopisu.

gorický — *alegória*, *anatomický* — *anatómia*, *astenický* — *asténia*, *blasfemický* — *blasfémia*, *eufonický* — *eufónia*, *harmonický* — *harmónia*, *historický* — *história*, *chemický* — *chémia*, *ironický* — *irónia*, *melodický* — *melódia*, *parodický* — *paródia*, *prozodický* — *prozódia* ap.

Pravda, už do celkom inej kategórie podľa tvorenia patria prídavné mená, ktoré sa netvoria od posloveného kmeňa, ale cudzieho, čo sa javí v tom, že ostáva samohláska *-i-* z koncovky *-ia* pred slovenskou koncovkou *-ový*, ako *cigóriový* od *cigória*, *šalviový* — *šalvia*, *porciový* — *porcia* atď. Tu kvantita je nezmenená. Ak je dlhá v podstatnom mene, prechádza dlhá aj do prídavného mena; ak krátka, tak je krátka aj v prídavnom mene. Doklady z úzu: *cigóriová škatuľka*, *laliová*⁷ vôňa, *porciová* knižka a iné.

Zas iná kategória v tvorení sa ukazuje pri prídavných menách, zakončených na *-álny*, *-árny*, *-ánsky*. Z týchto koncoviek len druhá časť je slovenská príponou *-ný*, *-ský*, prvá latinská príponou *-āl(is)*, *-ār(is)*, *-ān(us)*. Tu nevychádzame z podstatného mena, lež zrovna z kmeňa latinského prídavného mena, čo istotne vidieť, keď si uvedieme celé formy prídavného mena: *filiāl(is)*, *familiār(ius)*, *mariān(us)* a k nim naše slovenské koncovky: *-ný*, *-ský*, ktoré sa vplyvom dlhej samohlásky *á* predchádzajúcich slabík *-ál-*, *-ár-*, *-án-* skracujú na *-ny*, *-sky*, a tak dostávame koncovky *-álny*, *-árny*, *-ánsky*. Aj keby išlo o tvorenie z kmeňa podstatného mena, i tak by bolo nastalo skrátenie kvantity vplyvom nasledujúcej dlhej samohlásky *á* v koncovkách *-álny*, *árny*, *-ánsky* podobne, ako nastalo v slovenských príponách *-ny*, *-sky* vplyvom predchádzajúcej dlhej slabiky.

Príklady: *ceremoniálny* (*ceremónia*), *filiálny* (*fília*), *gymnaziálny* (*gymnázia*), *koloniálny* (*kolónia*), *špeciálny* (*špécia*), *familiárny* (*família*), *mariánsky* (*Mária*), *tereziánsky* (*Terézia*), *paduánsky* (*Padua*)⁸ a iné.

Tu sme sa pousilovali so všetkých strán objasniť a položiť na pevnejšie základy kvantitu prídavných mien z cudzích podstatných mien na *-ia*.

Kvantita cudzích slov na *-a*.

Kvantita cudzích slov na *-a* v slovenčine sa celkom srovnáva s kvantitou prevzatých slov na *-ia*. Aj tu rozoznávame dva typy podľa toho, či je dlhá alebo krátka kvantita. Podobne aj tu do I. typu môžeme zaradiť podstatné mená s dlhou kvantitou, ktoré mali predposlednú prizvučnú slabiku otvorenú, a do II. typu zas tie, ktoré majú krátku kvantitu a u ktorých pôvodne predposledná prizvučná slabika

⁷ V západoslovenskom nárečí: *laliová*.

⁸ Podľa systému kvantity je dlhá kvantita *Padua*.

bola zatvorená, aj keď už teraz je otvorená, ako na príklad: *cela* (z *cella*), *kasa* (z *cassa*), *nula* (z *nulla*), *suma* (zo *summa*), *vila* (z *villa*) a iné.

Najviac je prevzatých slov I. typu a zato bude dobre pre lepši prehľad ich usporiadať podľa jednotlivých samohlások:

1. Slová s dlhým á:

a) *-áda*: *arkáda*, *armáda*, *barikáda*, *blokáda*, *brigáda*, *cikáda*, *čokoláda*, *fasáda*, *intráda*, *jeremiáda*, *kanonáda*, *limonáda*, *olympiáda*, *marmeláda*, *paráda*, *pomáda*, *promenáda*, *serenáda*, *tiráda* atď.

b) *-ála*, *-ára*: *centrála*, *diagonála*, *katedrála*, *magistrála*, *sála*, *sandála*, *škála*, *kára*, *Klára*.

c) *-áma*, *-ána*: *dáma*, *melodráma*, *panoráma*, *rekláma*⁹, *saláma*, *fontána* atď.

d) *-áta*: *Anáta*, *Beáta*, *kantáta*, *okuláta*, *Renáta*, *Vulgáta*.

e) *-áva*: *káva*, *láva*,

f) *-áza*: *anabáza*, *báza*, *extáza*, *fáza*, *fráza*, *oáza*, *parafráza*, *perifráza* atď.

Popri forme s dlhou kvantitou *cigára* je aj *cigara* s krátkou kvantitou, ktorá žije v západných nárečiach. Forma *reklama* s krátkou kvantitou je v spisovnej reči len vplyvom češtiny, ináč všade vo výslovnosti je *rekláma*. Tu nie je potrebné robiť výnimku pri týchto slovách, najmä keď jej v živej reči niet.

2. Slová s dlhým é:

a) *-éka*: *apatéka*, *bibliotéka*, *hypotéka*, *kartotéka*, *partéka*, *pinakotéka*,

b) *-éma*, *-éna*: *tréma*, *anténa*, *aréna*, *Filoména*, *hygiéna*, *hyéna*, *karanténa*, *Magdaléna*, *migréna*, *Polyxéna*, *scéna*, *siréna*, *verbéna*,

c) *-éra*: *aféra*, *atmosféra*, *bariéra*, *kariéra*, *premiéra*, *sféra*,

d) *-éta*: *ankéta*, *askéta*, *diéta*, *katechéta*, *kométa*, *méta*, *piéta*, *planéta*, *poéta*,

e) *-éva*, *-éza*: *Genovéva*, *Éva*¹⁰, *antitéza*, *diecéza*, *hypotéza*, *majonéza*, *parantéza*, *protéza*, *syntéza*, *téza* atď.

Dlhú kvantitu by sme očakávali aj v ostatných slovách cudzieho pôvodu, ako sú: *rezeda*, *Irena*¹¹, *Adela* a iné, ale ich predpokladaná dlhá kvantita sa skrátila prispôbením k domácim slovám, kde býva krátka kvantita. Ináč koncovka *-ela* má vždy krátku kvantitu: *Adela*, *Gizela*, *Kornela*, *Marcela* atď. proti *-ála*, kde je zas dlhá kvantita aj v ľudových formách krstných mien: *Amála*, *Rozála*.

⁹ Vo výkladoch vidal *rekláma*, prípadne *reklám* s dlhou kvantitou.

¹⁰ V nárečiach je i náležitá dlhá kvantita, v spisovnom jazyku krátka: *Eva*.

¹¹ Porovnaj maďarské: *Irén*, *Adél*.

3. Slová s dlhým í:

a) *-ína*: *angína, Argentína, blondína, Čína, drezína, Ernestína, Eufrozína, figurína, georgína, Hermína, Jozefína, Justína, Karolína, Kristína, lavína, Leontína, mandolína, Marína*¹², *medecína, okarina, pagína, Palestína, pelerína, Regina, serpentína, turbína,*

b) *-íva*: *administratíva, alternatíva, direktíva, exekutíva, kurzíva, perspektíva, recídíva,*

c) *-íza (-ýza)*: *kríza, remíza, repríza, analýza, elektrolýza, paralyza* atď.

Náležitá dlhá kvantita v *líga* zachováva sa ešte u staršieho pokolenia na západe (Bánovce), aj u amerických Slovákov, ako to pozorovať z písania amerických slovenských novín a na výslovnosti amerických Slovákov. V literárnej reči je už štabilizovaná krátka kvantita *líga*, vzniklá podľa iných domácich dvojslabičných slov s krátkou kvantitou, ako *slína, lípa, hĺina* ap. Očakávaná dlhá kvantita je ešte pri *figa, rýža*, ale len na západe, v strede je skrátaná: *figa, ryža* a zato krátka je aj v literárnom jazyku.

Zpod tohto všeobecného kvantitatívneho pravidla sa vymykajú cudzie slová na *-íta*. Ak chceme pochopiť túto odchýlku, musíme si hneď uvedomiť, že tu nemáme čo robiť so slovami s pôvodným zakončením na *-a*, lež na *-itas*. Formy na *-a* dostávame vlastne z akuzatívu na *-atem* po zániku prípony *-em* a neskoršie ešte aj *-t*¹³, aby nastalo vyrovnanie podľa zakončenia *-a* ostatných podstatných mien ženského rodu.

V tomto prípade vidíme, že pri koncovke *-íta* je síce samohláska *i* tiež v slabike *pôvodne* otvorenej, ale nie v pôvodne prízvuknej, lebo prízvuk bol na nasledujúcej slabike *-ta*- koncovky *-atem*. Takto ľahko pochopíme krátku kvantitu slov na *-íta*, pochádzajúcich najmä z latinčiny: *aktivíta, humaníta, identíta, imunita, kalamíta, kapacíta, kontinuita, kuriozíta, kvalíta, kvantíta, minoríta, nervozíta, prioríta, raríta, realíta, relativíta, solidaríta, superioríta, univerzíta, vizíta* ap. Iné slová na *-íta*, nepochádzajúce z latinských na *-itas*, mali by mať náležitú dlhú kvantitu, ako ukazujú tvary *levíta, husíta*, ktoré nachádzame v spisovnej reči popri tvaroch *levíta, husíta*. Všetky ostatné majú teraz krátku kvantitu: *antisemitíta, bandíta, Judíta, jezuita, Margíta* atď.

4. Slová s dlhým ó:

a) *-óda*: *móda, óda, perióda, sóda,*

b) *-óma, -óna*: *aróma, axióma, gnóma, antifóna, fazóna, ikóna, matróna, persóna, sezóna, šablóna, zóna,*

¹² Dlhú kvantitu *Marína* má podľa cudzích krstných mien, kde je náležitá. Mala by byť *Marína*, lebo ide tu o slovanskú koncovku *-ina*.

¹³ Porovnaj starofrancúzske *bontet*, nem. *Universität*, nfr. *bonté*.

c) *-óla, -óra: aureóla, glorióla, kontróla, štóla, bóra, Eleonóra, flóra, trikolóra, tóra,*

d) *-óza: apoteóza, celulóza, diagnóza, hypnóza, metamorfóza, nar-kóza, nervóza, póza, prognóza, próza, psychóza, skleróza, tuberkulóza, tuberóza,*

e) *iné: apostrófa, Európa¹⁴, katastrofa, lóža, próba, strofa, syna-góga, tóga atď.*

Popri slovách na *-óla* je viac aj s krátkou kvantitou *-ola*: *epi-štola, kapitola, patrola, škola, tombola, Viola* (krstné meno), *viola* (ná-stroj). Tieto zaiste boli prvej prevzaté ako tamtie, a tak skoro sa prispôbily k domácim slovám. Pri slovách na *-óda* je krátka kvan-tita v písaní *metoda*, ale vo výslovnosti dlhá *metóda*; pri *synoda* krátka aj vo výslovnosti.

5. Slová s dlhým *ú*:

a) *-úna: komúna, tribúna,*

b) *-úra: agrikultúra, architektúra, apretúra, cenzúra, garnitúra, glazúra, figúra¹⁵, fraktúra, frizúra, fúra, karikatúra, kultúra, kúra, li-kvidatúra, makulatúra, matúra, nomenklatúra, politúra, rúra, tempe-ratúra, tinktúra, tonzúra, túra atď.*

c) Dlhá kvantita je ešte aj pri slove *minúta* a *Múza*.

Všetky z latinčiny prevzaté slová na *-ula* majú dôsledne krátku kvantitu za očakávanú dlhú, podobne ako pri slovách na *-ela*. Ide tu o podstatné mená dávno udomáčené, čo vidieť najmä zo zmäkčeného *l*: *bakúla, cedúla, cibúla* (lat. *cepuła*), *ferúta, machúta, tabúla*.

Pri podstatných menách na *-úra* sú výnimky v takých slovách, ktoré sa v pospolitej reči častejšie užívaly, a zato sa celkom primkly k domácim slovám. Podstatné meno *nátura* nielen stratilo dlhú latinskú kvantitu zmenou *-úra > -ura*, ale prispôsobenie išlo tak ďaleko, že pribralo dlhú kvantitu aj na začiatočnú slabiku podľa deverbatív s predponou *ná-*, ako sú: *náhrada, nákova, nákyška* a iné. Okrem slova *figúra* žije aj slovo *figura* s krátkym *u*. Ide tu o dvojaké prevzatie a tým aj o dvojaký sémantický rozdiel, podobne ako ho máme pri *kapi-tola* a *kapitula*, *nóta* — *nóta*, *kostol* — *kaštieľ*, *forma* — *furma* ap. Tak *figura*, ktorá bola prvej prevzatá, označuje konkrétum (vec, ozdoba na predmete), naproti tomu *figúra*, nanovo prevzatá v novšom čase, je abstraktum (ozdoba vo verši). Okrem toho tvar *figura* s krátkou kvan-titou je aj v priezvisku *Figura*, podobne ako je to pri všetkých ostat-ných priezviskách: *Gabura, Mičura, Šikura, Šmigura* a iné.

*

¹⁴ V Kollárovom Předzpeve je tiež označená dlhá kvantita. V obecnej výslovnosti pozorovať u Slovákov dlhú kvantitu. S týmto súhlasí aj Skultéty. Tak aj u Hodžu: Dobruo slovo...

¹⁵ Okrem *figúra* je aj *figura*.

Tie isté pravidlá kvantity platia aj pre slová cudzieho pôvodu, zakončené na *-o*, *-io*. Aj tu na prizvučnej slabike a pôvodne otvorenej je dlhá kvantita: *avízo, eldorádo, kasino, krédo, mikádo, piáno, rádio, sólo* ap. Tvar *kino* s náležitou dlhou kvantitou je v západnom nárečí (Bánovce), v strednom *kino* s krátkou a tak aj v spisovnom úze.

*

Prídavné mená od udomácnených slov na *-a* tvoríme príponou *-ný, -ský, -ový* a *-ický*. Pri prvých troch kvantita podstatného mena prechádza nezmenená aj do prídavného mena, ako ukazujú príklady:

1. tvorené príponou *-ný*, zväčša od abstraktných podstatných mien: *armádny* (generál), *brigádny* (veliteľ), *parádny* (obed), *promenádnny* (koncert), *centrálny* (úrad), *katedrálny, reklamny* (o cene), *diétny* (o strave), *piétny, diecézny, administratívny, exekutívny, perspektívny, humanitný* (humanita), *univerzitný, módnny, sezónny* (robotník), *cebulózny, metamorfózny, nervózny, tuberkulózny, cenzúrny* (o praxi), *kultúrny*,

2. príponou *-ský*, zväčša od mien krajín a označujúcich osobu: *katechétsky, čínsky, antisemitský, jezuitský, školský, európsky¹⁵, palestínsky*,

3. príponou *-ový*, zväčša od mien konkrétnych: *čokoládový* (panák), *limonádový, sandálový, salámový, verbénový, pelerínový* (kabátik), *serpentinový* (chodník), *sódový, sólový* (tanec) atď.

Aj tuná, ako aj pri podstatných menách na *-ia*, pred príponou *-ický* skraca sa dlhá kvantita na kmeni príslušného podstatného mena; ide tu zväčša o podstatné mená, prevzaté z gréckeho jazyka: *hygienický — hygiéna, asketický — askéta, periodický — perióda, atmosférický — atmosféra, gnomický — gnóma, chimerický — chiméra* a iné. Sem nepatrí prídavné meno *sémantický*, lebo toto prídavné meno nie je tvorené koncovkou *-ický*, lež podľa typu cudzích prídavných mien od podstatných mien na *-ika*: *politika — politický, optika — optický, epika — epický* ap., pri ktorom ostáva jednaký počet slabík a zato ani nebolo príčiny na skrátenie kvantity na kmeni podstatného mena *sémantika*; teda: *sémantika — sémantický*.

*

Osobitnú skupinu medzi podstatnými menami na *-a* tvoria slová na *-ista*; zákon kvantity o pôvodne otvorenej alebo zatvorenej slabike sa na ne nevzťahuje, lebo všetky sú denominatíva, tvorené od podstatných mien rozličného zakončenia, a tým už ich kvantita nie je pôvodná. Pri nich dlhá kvantita kmeňa základného podstatného mena pred príponou *-ista* pravidelne sa skraca: *autonomista — autonómia, bary-*

¹⁵ Takto je skutočne na príklad i vo výslovnosti Martinčanov.

tonista — barytón, centralista — centrála, gymnazista — gymnázia, idealista — ideál, kapitalista — kapitál, karierista — kariéra, klaristka — Klára, materialista — materiál, nacionalista — (nacionálny), naturalista — (naturálny), oktobrista — október, pianista — píano, solista — sólo, špecialista — (špeciálny), turista — tíra ap. Výnimku môžeme vidieť v tvare *gáži* — *gáža*, ale tu azda ide o slovo, prevzaté z češtiny, a preto sa z pravidla vyvíja.

Touto latinskou koncovkou *-ista* tvoríme denominatíva podstatných mien aj zo slov domácich: *huslista* (*husle*), *hlasista* (od časopisu *Hlas*), *hurbanista* (od *Hurban*) ap.

Od denominatív na *-ista* prídavné mená tvoríme príponou *-ický*: *autonomistický — autonomista, centralistický — centralista, materialistický, nacionalistický, naturalistický* atď.

Belo Letz:

K PROBLÉMOM SLOVENSKEJ GRAMATIKY.

Už pri samom vzniku jazykovedy pozorovať, že záujem jej predstaviteľov nesústredoval sa iba na prítomnosť jazyka, ale všimol si aj rozličných štádií jeho vývinu, a preto vytvorily sa podľa charakteru takto nadobudnutých poznatkov dva hlavné druhy gramatik: historická a synchronická. Okrem nich možno hovoriť aj o ich kombinácii, teda o istom kompromise, ktorý má za cieľ: určiť gramatický systém súčasný s väčším alebo menším zreteľom na vývin jazyka. Štúdium historickej gramatiky zdá sa predpokladať hlbšiu znalosť synchronických zákonitostí jazyka, a nie naopak; preto vychádza sa na školách vždy zo stavu terajšej reči a iba po dôkladnom jeho oboznámení pristupuje sa k tejto metode kombinovanej, pri ktorej gramatická učenosť sa už obyčajne završuje. Iba zriedka sa stáva, že — povedzme — stredná škola dáva možnosť poučiť sa čo aj o najhlavnejších vývinových zjavoch; pravda, nemá v tomto smere cieľa detailnejšie, lebo tie patria už k odborníctvu.

Podľa toho pýtalo by sa zachovávať rozdiel medzi jazykovým dielom synchronickým a medzi ostatnými druhmi gramatiky. Malo by zachytiť súčasný stav reči, shrnúť všetky jeho zákonitosti, pravidelnosti a odchýlky bez hocijakého historizmu. Nemožno v ňom predpokladať nijaký poznatok, čo nekotví v súčasnom systéme jazyka. Preto nedá sa hovoriť o čírej synchronike

gramatiky, kde sú odvolania na jazykový vývin dávnejší, a to dokonca s dôsledkami, čo ovplyvňujú, menia, a tak neodzrkadľujú vývinové štádium jazyka, v ktorom sa toto dielo píše.

Ak teda hlavným kritériom gramatiky je súčasný stav jazyka, podľa neho treba sa spravovať aj pri triedení jazykového materiálu, príbuzného na vzory. To značí, že všade tam, kde nie sú medzi jednotlivými paradigmami podstatné rozdiely, bolo by nevhodné so zreteľom na mnohosť vzorov dávnejších nasilu lipnúť, povedzme pri skloňovaní našich podstatných mien, na vzoroch, čo historická gramatika si vytvorila na základe rozličnosti kmeňov. Tak si ľahko predstavíme gramatiku, v ktorej *ulica* a *dlaň* nie sú osobitné paradigmy, lebo obidve sa skloňujú okrem sing. nom. a akuz. rovnako (*ulica*—*dlaň*, *ulicu*—*dlaň*). Pre túto príčinu možno iba za správne uznať, že niektoré naše gramatiky nerozoznávajú na príklad vzory *chlap* a *muž* (*o-* a *jo-*kmene), ale rojú o nich spoločne. Lež zas naopak, iba nejaká nechuf k novote alebo křčovitě zachovávanie zreteľa historického môže vysvetliť, prečo sa ťažko prebájajú v jazyku už zavřšené zmeny, a hoci vytvorily jazykové stavy naozaj ustálené, bývajú zaznávané v gramatikách. (Porov. snahu vystačiť nasilu so vzorom *a-*kmeňovým i pre skloňovanie miešané vzoru *křáľovná*.)

Z hlavných predstaviteľov slovenskej jazykovedy najvhodnejšie sa priblížil k požiadavkám synehronickej gramatiky nepochybne Czambel v svojej Rukováti, a to nielen cieľom svojho diela, ktorý bol čiro praktický: naučiť písať tých, čo vedia po slovensky, lež aj metódou triedenia a osvetľovania jazykového materiálu. Povšimnúť si hodno, a to najmä pre zámer, čo sa ukáže ďalej, akú starostlivosť venoval slovesám. Hoci vedel, že rozdelenie časovania podľa kmeňových prípon, a to podľa prítomníkovej na príznakové a na bezpríznakové a podľa neurčitkovej na šesť tried má v našich gramatikách už istú tradíciu. jednako pokúsil sa o osobitný prehľad veľkého bohatstva slovesného, čo smeroval jednak k zmenšeniu počtu týchto tried a jednak i k miernemu narušeniu systému vzorov. Rozoznával, ako je známe, päť tried; z nich prvá „gruppy“ príznakovkej obsahuje slovesá, čo doznievajú na *-at* (*-iat*), so vzormi: *volať*, *hrabať*, *držať*, *kupovať*. Slovesá II. triedy končia sa v Czamblovej Rukováti na *-eť*: *rozumieť*, *horeť*; III. trieda má neurčitok na *-iť*: *robiť*, *píť*; slovesá IV. triedy doznievajú na *-uť*, *-núť*; *čuť*, *minuť* a napokon V. triedu charakterizujú zakončenia na *spo-*

tuhlásku + t: -st, -zt, ct: niest. Ako vidno, Czambel nedbá pri ustáľovaní slovesných tried na stavbu slovesa, ale ide mu len o jeho doznievanie, a preto vzory *volať (vol-a-t)* a *kupovať (kup-ov-a-t)* sú v tej istej triede práve tak ako na príklad v III. triede *robiť (rob-i-t)* a *piť (pi-t)*, alebo v IV. triede *čuť (ču-t)* a *minúť (mi-nú-t)*. Lež necháva bokom i zreteľ vývinový a súčasné zjavy nehodnotí kritériami historickými. Tak môžu byť slovesá *volať, hrabať, držať* a *kupovať* paradigmami tej istej triedy, hoci je kmeňoslovná prípona infinitívna *-a-* inakšieho pôvodu v „gruppe“ *volať (vol-a-t)* ako *držať (*drg-ē- > *držē- > drž-a-)*.

O čo nevhodnejšie si počínali pri rozdelení slovenského slovesa Czambelovi predchodcovia. Z nich na príklad Hattala (*Grammatica linguae slovenicae*, Schemnicii 1850, str.127 a nasl.) v snahe dokázať niečo novšieho v triedení slovies uchyľoval sa k vyumelkovanosti; on má, pravda, šesť tried, ale aká je odôvodnenosť spojiť IV. a VI. triedu so vzormi *činiť* a *milovať* a rokovať o nich vedno, keď azda okrem okolnosti, že zo slovies IV. triedy tvoria sa iteratíva triedy VI., niet medzi obidvoma vzormi podstatnejšej súvislosti. Všetkým na tomto základe mohli by sa pospájať i paradigmy rozličných tried vskutku ešte vzdialenejších (*niest, znášať; sedieť, sedávať; padnúť, padávať* ap.) a tak nedalo by sa nijako hovoriť o zvládnutí slovesného bohatstva.

Preto Czambel dobre spravil, že sa spravoval praktickým zreteľom a vyvolil si doznievanie infinitívu za mieru roztriedenia slovesa. Len čo, povedzme, Damborský šiel ďalej a okrem zakončenia dbal podľa svojho vzoru, podľa gramatiky Gebauerovej a Ertlovej, na podobu slovesnú a uznal neurčitkovú kmeňovú príponu za jej typický znak, čo má byť delidlom slovesného bohatstva, musel sa odkloniť od triedenia Rukováti. Nemohol ani inakšie. Veď cieľ Damborského gramatiky ako stredoškolskej učebnice je oveľa vyšší. Nezachytáva iba obraz prítomného jazyka, lež tvorí od neho prechod k poznatkom historickým. Pravda, v nerovnakej miere pri rozličných stadiách a spolu aj s nejednotným pohľadom na systém jazyka. Naisto je táto stránka nedostatkom jeho gramatického spracovania; ide o kompromis, kde skôr záleží na hromadení materiálu ako na jeho vedeckom preniknutí a sformovaní, kde zreteľ pedagogický je bočnejší ako výsledok eklekticity, rozhodenej do šírky, a kde je naozaj málo osobnej erudície, čo by charakterizovala celé dielo. Keď Damborský spájal obsah Ruko-

väti a gramatiky Gebauerovej a Ertlovej v jednu knižku a sám sa obmedzoval na snášanie príkladov na niektoré poučky, a to dosť nevhodne často i z tvorby básnickej miesto klasickej prózy, nerobil tak ani s toľkým porozumením a kriticismom, aby, čo bolo súčasťou v Rukováti, zachoval a čo hodnotnejšieho prevzal od českých predchodcov, ale, a tu nejde o novú mienku, z Czambla načieral iba úzkostlivo a s obavou podľa vtedajšieho skrivodlivého úsudku oficiálneho, pokým stal sa ochotným učňom vo všetkom, čo sa mu ponúkalo s inej strany. Preto nech dosiaľ hociktorý slovenský odborník posudzoval jeho učebnicu, vždy robil tak s výčitkou, lebo hneď vystíhol, že Damborský nekorenil svojou prácou v tradícii jazykovedy slovenskej, a proti nej staval napodobnenie, a to miestami aj bezduché, vzorov cudzích.

Tak sa stalo, že aj keď jeho snaha bola inakšia ako utilitárny cieľ Rukováti a smerovala hlbšie k vedeckému spracovaniu našej reči v smere historickom, jednako zaostáva Damborského dielo za jej významom, lebo niet v ňom hlavného predpokladu: väčšej znalosti súčasného stavu slovenčiny, a čo badať najmä na formálnej stránke, ani dosť úcty k nej, keďže je poprestýkaná jazykovými prvkami, čo treba zaznať. No zaujímavé je pre slovenské pomery, že hoci Damborského práca má veľa nedostatkov, značí naoko dôležitý medzník vo vývine našej gramatickej vedy azda pre okolnosť, že po prevrate nebolo súčasnej učebnice, ktorá by mala „punc“ podpory oficiálnych kruhov, ba ďalej možno i preto, že z obavy z neodobrenia nik sa neopovážil pokúsiť o napísanie gramatiky dokonalejšej. Preto rozdelenie jazykového materiálu a mnohé a mnohé poučky, neurčené ním často z pozorovania slovenčiny, ale z uvedených predlôh, no tradované v rozličných vydaniach jeho gramatiky, mohli by sa zdať už tak ustálené, že by sa z príčin kontinuity ťažko nahrádzaly novými, aj keď oveľa správnejšími. Lež toto stanovisko bolo by dobré iba vtedy, keby šlo v tomto prípade o dielo vyššej úrovne, čo by mohlo byť základom pre snahu zdokonaľiť ho; vtedy dostačilo by v ňom obsiahnuté poznatky podopíňať, najst pre ne prípadne výstižnejšie vyslovenie a vhodnejšie miesto v systéme gramatickom, a keďže nie je tak, bude treba urobiť starostlivú revíziu Damborského gramatiky, a to nielen ako učebnice, o čom niet pochybnosti, ale aj ako diela, ktoré chce byť náukou reči slovenskej.

Po týchto poznámkach, ktoré nie sú nijako kritikou vedeckej

úrovne a metódy Damborského vzorov, ale hodnotia iba jeho pomer ku gramatickému spracovaniu slovenského jazyka, prichodí osvetliť, a to príkladom, ako mohol Damborský nadviazať na Czambla, kde to bolo vhodné, pri rozdelení časovania na vzory. Aj keď bol, opakujeme, jeho cieľ vyšší ako Rukováti, nemohol nezbadáť, že ak tretia trieda slovesná má kmeňoslovnú príponu neurčitkovú *-e-*, v slovenčine nemôžu byť jej vzory: *rozumet**, *videt* a *držat*, keďže *držat* (*drž-a-t*) charakterizuje prípona *-a-*, a nie *-e-*. Pravda, pôvodne tam bolo *-ē-*, ba *-e-* je i teraz v češtine, kde prešla táto prípona rozličnými zmenami, pokým skrslo v češtine *-e-* terajšie. Pre ňu slovesá vzoru *držat* sú naozaj tretej triedy a vonkoncom niet pri synchronickom ich pretriasaní nijakého podstatného rozdielu medzi paradigmou *viděti* a *držeti*, a preto v niektorých gramatikách českého jazyka máva III. trieda iba dva vzory, a to *rozuměti* a *viděti*. Czamblovo kritérium doznievania, pri ktorom *držat* je vedľa *volať*, aj keď je, ako sme už poukázali, celkom inakšieho charakteru ako rozdelenie Damborského podľa kmeňotvornej prípony, nielen mohlo, ale malo vnuknúť gramatikárovi myšlienku, že nebude vari vhodné nielen so stanoviska synchronického, ale ani historického spájať nasilu do jednej triedy vzory, čo, pravda, pôvodne k sebe patrily, ale vývin ich rozčesol, a to v slovenčine definitívne už vtedy, keď po palatalizovanej spoluhláske kmeňovej pozmenilo sa *-ē-* na *-a-*. Táto prípona neprehlasovala sa v *ě* a nestratila palatalizáciu ako v češtine, a teda ostala príznakom sloviac, čo ju mali už aj pred prípadnou kontrakciou (**stoj-a-ti*). A hoc ide o starú zmenu hláskovú, ktorá obohatila inú triedu, Damborský nedbal o ňu, a veru nesprávne, lebo pri rozdeleniach ostatných tried a ich vzorov spravoval sa pomerne zriedka zreteľom naozaj tak historickým, o akom je reč. Ba naopak, nedal miesto na príklad ani metatetickému výsledku v infinitíve *trief* (= *trief* < *terti*), a to azda preto, že nežičlivé kruhy boli proti uplatneniu sa dvojhláskovitosti v neurčitku typu *vidiet*; no pritom sa zabudlo, že *-ie-* v *trief* nie je kmeňotvorná prípona, ale koreňová hláska.

Slovesá vzoru *držat* nemajú teda patriť v nijakej gramatike k triede s kmeňotvornou príponou *-e-*, ale bez ohľadu na predhistorický pôvod bolo by ich treba zaradiť do triedy s kmeňotvornou príponou *-a-* ako osobitný vzor. To by značilo, ak by sme ostali

* Zachováваме *-e-* podľa jeho gramatiky.

verní rozdeleniu Damborského, že III. trieda mala by už len paradigmy *rozumieť* a *vidieť*, pokým *držať* by bolo vzorom V. triedy, a to alebo ostatným, ak by sa dbalo v gramatike i na zreteľ pôvodový, alebo by sa mohlo pretriasať hneď po vzore *volať*, keďže všetky jeho podoby neurčitkové sa s ním shodujú a rozdiel medzi obidvoma je v odvodeninách kmeňa prítomníkového. Pravda, prípadný historický cieľ pýtal by vysvetlenie o vývine slovíes vzoru *držať*, no keby šlo o dielo praktického charakteru, aké bolo Czamblovo, táto poznámka by vystala.

A tak ako možno pohnúť vzor *držať* na prospech správneho poňatia celej triedy slovesnej, podobne nemožno uznať za nezmeniteľné mnohé dosiaľ nepobadané alebo nedoricšené nesrovnalosti gramatiky slovenskej; len pri tejto revízii, opakovať treba, ak má byť osožná, bude sa vychádzať vždy zo štruktúry jazyka slovenského bez bočných ohľadov, čo sa jej pricíčia. Bolo by mylné ju obchádzať, ale nedobré tiež vytknúť z nej nasilu takú nápravu, ktorá by bola vlastne jej zhoršovanie, lebo by sa spravovala inými kritériami, čo sú ostrým protikladom spomenutých ohľadov a sú tak isto vlastne zneužitím práce jazykovednej.

Michal Gálik:

DIALEKT ZUZKY ZGURIŠKY.

(Úvodom niekoľko citátov a poznámok k nim.)

„Kto odnesie palmu slovenského argotu?“ pýta sa Gejza Vámoš v 5. čísle *Panoramy* roč. 1938, v článku *Zuzka Zguriška* píše román, a domnieva sa, že by to mohla byť práve ona pre reč jej kopaničiárov v knihe *Bičianka z Doliny*, ktorá vyšla v *Družstevnej práci* už v 2. vydaní. A Ján Kostra v článku *Do Dynžíkovej doliny* v 6. č. *Panoramy* roč. 1938 tvrdí, že „reč tohoto kraja... (rozumej myjavského) tak majstrovsky ovláda dcéra kopaníc *Zuzka Zguriška*...“ Okrem toho G. Vámoš v citovanom článku hovorí, že *Z. Zguriška* „prepísuje ju (kopaničiarsku reč) veľmi dobre...“ a že „stačí raz v živote počuť živého kopaničiara, aby ti riadky oživily...“ Podobne A(ndrej) M(ráz) v *Slovenských pohľadoch* (roč. 54, č. 5) píše, že *Z. Zguriška* „majstrovsky narába... dialektom“.

Proti tomu dovoľujeme si namietat, že Z. Zguriška neprepisuje kopaničiarsku reč veľmi dobre, ale najviac dostatočne (ak užijeme bývalú školskú klasifikáciu), a nepozná túto reč majstrovsky, ani ňou majstrovsky nenarába, lebo kto počul hovoriť „živého kopaničiara“ (a nie iba raz počul), ten musí zbrať, že reč Z. Zgurišky je akusticky, štylisticky i svojim slovníkom ešte veľmi vzdialená od skutočne hovorenej myjavčiny. Ostatne zdá sa, že sama autorka je si vedomá svojich slabín, keďže jej reč je plná kolísania a nedôsledností najmä v transkripcii dialektických slov, ale nie menej i vo frazeológii. Ako si teda vysvetlí tvrdenia spomenutých autorov? Len tak, že oni akiste tiež počuli (?) a z rozprávať kopaničiarov. Tu si však načim uvedomiť, že ich predstava o reči tohto ľudu bude celkom skreslená, lebo veď je známy fakt, že človek z ľudu, kedykoľvek rozpráva s nesvojským človekom, t. j. s „pánom“, vždy hovorí zdržanlivo. a teda neprirodzené, pretože nemá k nemu dôvery. Kto chce počuť kopaničiara rozprávať skutočne po kopaničiarsky, musí byť alebo sám kopaničiárom, alebo musí s ním srásť, získať si jeho dôveru, a to je nie možné pri jednom stretnutí.

Pravda, našou úlohou nie je skúmať príčiny kladného, ba často až nadšeného (s hľadiska dialektu) zástoja menovaných autorov ku knihe Z. Zgurišky, ani vyvracať mylný náhľad o „deóre kopanie“; chceme iba dokázať tvrdenie svoje, t. j. poukázať na autorkine nedostatky pri reprodukcii dialektu, hocí bolo by o čom hovoriť i s hľadiska filologickej kritiky vôbec, ako i s hľadiska kultúrnej histórie, logičnosti, pravdivosti, pravdepodobnosti, jasnosti a celkovej umeleckej hodnoty jej diela.

Porušený dialekt Zuzky Zgurišky možno shrnúť do týchto kategórií:

A) Chybná reprodukcia nárečových slov.

a) *Neoprávnené skrátenie slabík.* — Myjavčina nezachováva spisovné pravidlo o striedaní dlhých a krátkych slabík, preto sú neodôvodnené skrátené tvary, ako: „podýva sa, nedývame sa, podývate sa, stýska, zhánate, odpočíva, netrúfam, neokmýnyte, zneváži, miesaš, nepoznávam, znášame, fšíma, vyrýdym, býva, čierny, čiernu, žiadny, krátke, na bičianskem, krásna, roľnýcky, masársky, horúce, pánskym, prísne (adj.), chytrácke, lachtykárske“; iné prípady: „pri kopány, spoji, odpočívania, jedneho, najdem, najde,

šecky, nygdošof, njekery, ty svadby, bozej, do mlyna, okup, s kra-
vami, tyto, zajtra, ta (zám.), oknami, nevestami, nebudeš nyčim,
raz“ (miesto: *kopánj, spoji, odpočívanie, jedného, nájdem, nájde,*
šeckj, nygdošov, njekery, tj, boziej, do mlyna, okup, s kravami,
tjto, zajtra, tá, oknami, nevestami, nyčim, ráz). O nerozhodnosti
autorky svedčia i tieto náležité príklady: *kohútj sa, navrátj, od-*
spieváme, hriešnjk, huncútstvá, mlynároš, bratoš, nyčemoš, py-
tačoš a pod.

b) *Neoprávnené dlženie slabik.* — Myjavčina nemá dlhou sla-
bikou zakončených neurčitkov (okrem typu hriat), ani dlhých prí-
pon v 3. os. pl. prítomníka (okrem typu prosia), ani dlhých kon-
coviek v 7. p. sg. podstatných mien žen. rodu; preto neobstoja
tvary, ako: „pribehnút, zbehnút, postyhnút, nesú, budú, majú, ne-
chytajú, nenechajú, nebudú, spoľahnú, berú, dávajú, nečakajú, z ma-
terú, s radostú, s lútostú, s Bičiankú“; iné prípady: „ist, móres,
našej, frajéra, suchotyňy, s nú, vjé, piekávam, Javorinu, slišky,
dým, medicínu“ (miesto: *ist, mores, našej, frajera, suchoty, s nu,*
vie, piekavam, Javorinu, slišky, dym, medecinu). Kolísanie je
v týchto príkladoch: „z muziku, z jakú novinu, z vlastnú céru,
s pokutu, s čipku, s kyjanicu, s Moravu“ atď.

c) *Neprávom asimilované spoluhlásky.* — Ide tu najmä o
predložky a predpony, *s, z, v*, a *s-, z-, v-*, ale aj o iné prípady vo
vnútri slov: „sdelel, s mlynárku, shorené, s vencom, s radostú, shá-
nania, smierela, sbehlach“, s Danyšom, s oči, s druhým, s hrubými,
s obedom, s vašu, s mladú, s druhú, s novinami, sbieral, s Moravu,
s hanbu, s Bičianku, z kade, zkazujú, zkusí, ztratý, zkynoželý,
zkantrit, z Turej, z takej, z takého, z toho, z povala, z pece, z krie-
popy, z teba, z Prahy, v takémtó, vtlačit, v kostele, vtedy, v tu-
nelu, v tem, v teplé, v sebe, v šenku, včera, dievku, dievčence,
gazdovstvo, výslužku“ miesto *zdelel, s Prahy* atď., ale čítame u
autorky aj správne príklady: *zvezeme, zrovnaš, rukáfce, tašké* atď.

d) *Eudovej výstovnosti nezodpovedajúce i po (d), t, n.* —
Toto *i* v nárečí myjavskom nemákei, preto jeho písanie môže svá-
dzať k omylu v prípadoch, ako: „lahni, Kristína, za robotníka, ko-
paničiarská, nebožtíka“; najdeme však i tvary správne, na pr.:
Kristyna, robotnjci, vyridyť, potmehúdy atď.

e) *Zbytočné a neodôvodnené rozlišovanie i — y:* „aby sa
muský ... schádzali“; užívanie *i — y* je nedôsledné: „vyridyť,

vyříd, podrídený, zarídela, predrikával“, ale i „vyřydym, porýdely“, inde: „vy ... lumpy“ i „vy ste lumpi“.

f) *Iné chybné reprodukované hlásky*: „na obecnom, drotvár, liečil, k nej, vezmete, medicínu, bruelík, inokedy, kunčaftôf, ju (ak. zámena), z ruži, kostky, nepamatujú, spravodlivá, do studny, od predpoludnia, vláčet, na živu, týdny, postyt sa, povinnosť, hoda, koby, s čaganom (nástroj), odpuščenje, kamarát, zratovat, zrostlo, do truhle, stol, prf, dyf hu, prepelička, vercajgy, bolševika, chvífu, radosť“ miesto: *na obecném, dratvár, liečel, k nej, veznyte, medecinu, bruclek, inakedy, kunčoft, hu* (ak. zám.), *z ruže, kvóostky, nepamataju, spravedlivá, do studne, od predpolodnia, vláčit, na žive, týdne, poctyt sa, povinnost, choda, keby, š čakanom, odpustenie, kamarád, zretovat, zrvóostlo, do truhly, stvól, prv, dyv, krepelička, vercajchy, bolševika, chvílu, radost* (myjavčina nepozná mäkkých spoluhlások okrem j a mäkkých sykaviiek). Omyly tejto kategórie sú zčasti zrejme nedopatrenia, prevažne však plynú z neznalosti hláskoslovía a tvaroslovía dialektu.

g) *Nedóslednosť v transkripcii dvojhlások ia, ie, iu*: „viedli, uviesť, nevie, zniesla, čiernu, striehnúť, vyzieral, viera, rozštiepené, najlepšieho, diefky, dievčence, šťastie, kračie, odspieváme, nezniešiel, sbierat, svitania, očiach, poliaté, v poriadku, šatiami, najširšiu“, ale: „vjédla, vjézla, vjem, nevjém, njéčo, z njéčím, njédo, njékeho, njéde, vnjej, z nej, najradšjej, božjej, po pjety, našjej, radšjej, lepšjej, inšjeho, djéta, omjélate, obzjéral, privjaž, najvačja, porjadne, patjami, násilnostjam, vašjeho“ atď.

h) *Nedóslednosť v spojovaní predložiek s menami*: „vnjej, snu, stebu, zanu“, ale i: „v tem, s nu“ atď.

i) *Vynechané hlásky* (uvedené v zátvorke): (f)šade, ta(n), (ú)radný, vyž(h)raná; správny tvar najdeme: ožhralú.

k) *Pridané hlásky* (uvedené v zátvorkách): *nygdo(š), m(l)y-nára, m(l)ynárom, m(l)ynárka, ver(k)cajgy, najväč(š)ích, do-sve(d)či, tyra(r)com, Pámbo(h), Bičian(v)ôfho, suchoty(ny)*.

l) *Nejestvujúce čečizmy a násilne zavedené slová*: „k cinteri, ruce (ak. pl.), k oltári, víru, temuto kraji, aby sa zajímali, nepamatujú, na živu, týdny, zkazujú, dým, lelky chytám, z kade, zezdaný“, prílišné hromadenie slovesa „vyříditi“ (str. 119), prepelička, krieppopa, revma, koly, iba“ miesto *k cinteru, ruky, k oltáru, vieru, kraju, zaujímali, nepamatajú, nažive, týdne, odkazujú*,

otkál, zesobášený, krepelička, zákopa, lúpanie, hólky i palice. chyma atď.

m) *Nesprávna reprodukcia bibličiny*: „budou, nevystoupí, pričinou, rmout se“ miesto „budú“ atď. Výslovnosť je prispôsobená myjavčine s tým rozdielom, že príslušné slovesné tvary v 3. os. pl. sú dlhé (vplyvom zrakového dojmu).

B) Frazeologické omyly a násilnosti.

a) „Kujková, *ná* čo kolo toho plota...“ (9). *Ná* je akýmsi signálom k reči, ktorého význam je iba ten, aby oslovený zachytil už prvé slovo, preto stáva na začiatku, ako: „*Ná* a ty z jakú novinu ideš...?“ (10); taktiež nesprávne: „Bodaj bys mohel! *Ná* a čo nevieš...“ (25). (Je to vprostred reči!) Ostatné chybné príklady: „... keď ty privoľí. *Ná*, čo by neprivolela...“ (107). „Je tam toho, *ná*, čo by sme ponáhlali...“ (124). — „Malí by ste byť... pyšný..., jakoch aj já. Krucínál, *ná* čo nevíete...?“ (158). „Krucínál“ má tu význam citoslovca, ktoré obsah vety ním uvedenej nijak nevysvetľuje, a preto by za ním mohlo nasledovať *ná*, keby nebolo predchádzajúceho súvetia. — „... falár ta... any zezdat nebude môct. *Ná*, ved to nejde...“ (265). Súhrn: *Ná* nemôže stáť v pokračovaní reči jednej osoby; býva iba na začiatku hovoru, alebo ako vstup druhej osoby do rozhovoru, prevzatie hovoru a pod.

b) „Nyje aby ste si mysleli, žech njéčo čula. *Thák, veru*, já nemám času...“ (227). — *Thák veru* (tak veru) vždy s emfatickou výslovnosťou je svojho druhu prejav súhlasu, pred vyjadrením vlastnej myšlienky; môže stáť na začiatku reči, ktorá nadväzuje na reč iného, okrem toho ako odpoveď na vlastnú rečnickú otázku („Tej? *Thák veru*, keby tý pre seba mali!“, str. 97), alebo ak sa má rozptýliť nejaká obava. Preto nie je správne: „Krstná jej... povedala: *Thák veru*, s obedom si starosty robiť nemusíš“ (213). *Thák veru* je tu zvýšené; užilo by sa, keby oslovená hovorila starostlivo o obede, a toho tu niet. Iné príklady nesprávneho užívania výrazu *thák veru*: „Nyšt sa nebojte, *thák veru*, namudušu, tý budu za chvíľu okotený...“ (105). — „... takéto huncúctvá... by stvárat nemusel.“ — „*Thák veru* nyje!“ (177). (Tu by Myjavec užil slovo *té* (asi: *to*), čo značí súhlas s tvrdením spoluhovoriaceho.)

c) „Reku, *blizo* sa *nebodaj* aj vy pridete priznat...“ (56).

Blízo a nebodaj majú podobný význam, a preto sa nesmú takto hromadiť. — „Vnútri sú *blízo* len tí...“ (137); *blízo* má tu význam spisovného *asi, hádam*. Jeho užitie je tu neoprávnené, lebo hovoriaci, ako zo súvislosti vidno, chce vyjadriť istotu, a nie možnosť. Správne na str. 149: „Jakýsík rečníci tam vraj prídu, kor-tešovať *blízo*...“

d) „*Reku*, kruci, hovorím si...“ (48). Je to hromadenie výrazov, ktoré znamenajú to isté (*reku* = hovorím), čoho v skutočnosti niet.

e) „Šak len čo svet balamutia, *veru priam!*“ (58). *Veru priam* je súhlas, ktorý však má vysloviť osoba druhá, a nie hovoriaci.

f) „Zajtra budeš celý znyvočený.“ „Ná *nech, báraj!*“ (99). Obidva výrazy sú shodného významu a ľud ich užíva len oddelene.

g) „*Jagžif nykoli*, pokel já žit budem...“ (127). Fráza je neúplná a skreslená. Malo by byť: *Nygdý nykoli*..., alebo: *Jagžif, pokel*..., alebo: *Jagžif nygdý nykoli*... Správne na str. 227.: „... žeby *nygdý nykoli* svého muža ze sveta sprovoďyt neve-delí...“

h) „... toh ešče nevidel. *Ved* vám hovorím...“ (129). *Ved* sa užije asi tak ako aj v spisovnej slovenčine; tu stáť nemôže, iba ak ide o zdolávanie odporu v reči a toho tuná niet.

i) „... alebo mu to jeho viera zakazovala. *Lachko aj.*“ (31). *Lachko aj* môže stáť ako samostatná odpoveď pripúšťacia druhej osoby. Ak ho chce užiť tá istá osoba, musí povedať: Alebo mu to jeho viera *lachko aj* zakazovala. Správne na str. 95: „Moselo to byt njéčo z nútra...“ „*Lachko aj*...“

k) Z ostatných väzieb nezodpovedajú myjavskému úzu: „... muž išiel do hôr *po drevo*“ (10); „*ideme po nevestu*“ (251); „*už bežim po ten mažiar*“ (269). Myjavec v týchto prípadoch užije predložku *pre*.

*

Z toho, čo sme zbežne načrtli, vyplýva, že Zuzku Zgurišku nemožno pokladať za spisovateľku, ktorej sa prisudzuje titul znalkyne dialektu, čo je jej výtvarným materiálom, lebo ho dôkladne nepozná. V istých medziach azda možno operovať i skromnejšími vedomosťami nárečovými, najmä ak ide (ako v tomto prípade) o množstvo dialektických odtieňov; ale potom musí autor bezpodmienečne zachovávať aspoň pevnú líniu v transkripcii dialektických foriem, a to dôsledne, lebo inak robí dojem neustálenosti. Ak

nevyhovuje autor týmto základným podmienkam, nemal by prikrčiť k zodpovednej literárnej práci, lebo ako všade, i tu musí byť jeho pomer k téme i k výrazovým prostriedkom svedomitý, nie povrchný; inak sa môže stať, že povrchnou prácou autor zavedie na chybnú cestu súčasníkov, a čo je hlavné, i budúcnosť vedeckú, lebo na takýchto dielach bude raz stavať — z nedostatku vedeckých prác toho druhu — slovenský jazykospyt. Pri tomto rozbere išlo nám predovšetkým o konštatovanie, že nárečové prvky v diele Z. Zgurišky v mnohom sa odchyľujú od myjavského nárečia.

Michal Knap:

DROBNOSTI.

Niektoré chybné slová a výrazy sa už tak zahniezdily do našej novinárskej, úradnej a bežnej reči, že nestačí na ne upozorniť raz, ale treba na ne poukazovať opätovne. V Slovenskej reči máme na to už niekoľko príkladov. Bolo už veru naozaj na čase, aby prestaly politické prekážky vývinu slovenčiny.

Cheem pripomenúť čo-to, drobnosti, ale myslím, že práve tieto maličkosti majú pre našu strednú vrstvu i pre menej vzdelaných najpraktickejší význam, ako to viem od mnohých čitateľov Slovenskej reči: žiakov, učiteľov, úradníkov, advokátov, lekárov, ba i kupcov.

Priotrávif?

Cítal som v Slováku, že plyny „priotrávily“ robotníkov v bani. Malo to značiť, že ich otrávil, ale neumreli od otravy, teda akosi trochu otrávil. No zo samého slovesa „priotrávif“ sotva by to kto takto chápal. Hoci naoko tvorenie je správne, predsa je v slovenčine nemožné.

Pozrime, aké složeniny s predponou *pri-* majú Pravidlá, aby sme si objasnili funkciu tejto predpony. Nebude to úplný výpočet, ale nám iste dá vysvetlenie dostatočné. Pravidlá uvádzajú asi tieto slovesá:

pribehnúť, priblížiť (sa), prihlásiť, prikrnúť, prihmúť, prihovoriť sa, prihriať, prichádzať, prichlopiť, prichodit, prichýliť, prijať, prikladať, priklaknúť, prikloniť, priklopiť, prikrádať sa, prikryť, prikúpiť, prilahnúť, prilákať, prílepiť, príletieť, príliať, prílezt, prílipnúť, príložiť, prináť, priväzať, prímknúť, prímykať, príndležať, priniesť, prinútiť,

pridieť, prioraf, pripádlí, pripáť, pripiecf, pripiatí, priplávat, priplaví (sa), pripočítat, pripodobníť, pripojiť, pripomenúť, pripraviť, pripriahať, pripustiť, prirásť, priraziť, prirobiť, prirovnať, prisadiť, prisadúť, prisal, priskočil, prislúchal, prisolíť, prispieť, prispôbiť, prist, pristáť, pristáť, pristaviť, pristíhnuť, pristihoval, pristrojil, pristúpil, prisúdil, prisvedčil, prisvojiť si, prisýpať, prišit, príťahovať, pritiahnúť, príliecť, prílišnúť, príkať, príložiť, príliet, prítnuť, príúliť, príučil (sa), prívalil, prírielil, prívaril, prívázať, prívážil, priviesť, priviezť, priviľ, priviľat, prívlasť (si), prívlieť, prívykať, prívieť, priznať (sa), prizrieť sa, príženil (sa), príživil sa.

Tieto slovesá nám hovoria jasne. Skoro všetky majú význam miestny, väčšinou sa poja s predložkou *k, ku* a datívom. Označujú isté približovanie, najčastejšie skutočné, zriedka v smysle prenesenom. Ďalej vidíme, že základné slovesá zväčša sú prvotné, iba niekoľko je odvodených: *privlastniť, prispôbiť, pritnúť, pripodobniť*. Nikde nevidíme označovanie miery, akési obmedzovanie deja, iba ak pri slovesách *prichýľil, prívieť, prížmúriť*. Ale toto sú výnimky a tiež sa dajú vysvetliť z pôvodného miestneho významu. No nešlo by to nijak pri slovese „priotraviť“, ktoré preto nemá miesta v slovenčine. Osobitne vyjadrovať stupeň, mieru otravy taktó nemôžeme a je to aj zbytočné.

Pri.

Naša úradná reč veľmi sa prehrešuje aj v užívaní predložky *pri*. Rodičovské združenia sú „pri“ gymnáziu, profesor je „pri“ obchodnej akademii, definitívne miesto sa vypisuje tiež „pri“ nejakej škole, rozličné komisie sú „pri“ ministerstve a pod. Toto je v slovenčine nesrozumiteľné, každý nepokazený Slovák by myslel, že ozaj sú tie spomenuté veci „pri . . .“, a nie *na* gymnáziu, *na* ministerstve, *na* škole, čo jedine je správne.

Prepožičať?

I toto rady naše úrady, ktoré miesta vraj „prepožičiavajú“, miesto aby jasne po slovensky napísaly, že miesto *dávajú, udeľujú*.

Výmaz?

Tiež z úradnej reči. Kto mal nejakú nehnuteľnosť, zaťaženu zázpisom v pozemkovej knihe, a chce sa ňu zbaviť, dá si obstaráť „výmaz“. I tu by Slovák s jazykovým citom myslel niečo celkom iného. „Vymazať“ poznajú naši ľudia dobre, veď si dlážku vy-

mazávajú hlinou. Ale v našom úradnom termíne ide o vytretie, preto hovorme a píšme *vytriel, výter, vytretie*, ako je od *natriel náter*.

Zakúpiť?

V školách sa „zakupujú“ učebné pomôcky, ako by nedostačilo povedať, že sa *kupujú*.

Pre.

Máme ústavy „pre“ vzdelanie učiteliek domácich náuk, rozvrhy hodín „pre“ 2. polrok, komisie „pre“ reformu škôl, úrad „pre“ nákup dohánu. Zdá sa, že je to nepochopenie jemného rozdielu medzi predložkou *pre* a *na*. Z nich prvá má zväčša funkciu príčinnú, druhá cieľovú (o iných teraz nehovoríme). Preto v spomenutých príkladoch správne je len *na*.

K nahliadnutiu, k účelu?

Zrejmý germanizmus. Správne neurčitok *nazrieť* alebo väzba s predložkou *na*, ako dávame *na známosť, na úlohu, na bubon, niečo je na škodu, urobíme na radosť, na žiaľ, vec je na predaj, vyjdeme na žobrácku palicu, na jedno, na to*.

Úplata, úplatkárstvo?

Veľmi známe slovo, i správne tvorené, keďže predpona *u-* má tú funkciu, ako i tu. Jednako v slovenčine zbytočné, lebo máme už svoje domáce, známe *podkúpiť, podkupník, podkupníctvo*.

Zriadenec?

Tiež zbytočné a nesrozumiteľné. Majme úradníkov, podúradníkov a zamestnancov.

Dielčí?

Nemožné prídavné meno. Dobré by bolo azda *dietny, dielový*, alebo *čiasťkový, časťový*. Tak i všetky iné slová na *-čí*; rozhodčí, výberčí, výpravčí, smierčí, náhončí, vodčí. Za ne by bolo: *rozhodovač, vyberač, výpravník, smierivý, naháňač, vedúci*.

Dopisovať si?

Dopisovať značí končiť písanie, preto i v podobe zvratnej správne je *písať si*, ako to slovenský ľud hovorí. Kde potrebujeme odvodené slová, máme medzinárodné lat. *korešpondent, korešpondencia* a pod.

Pestiteľ?

Keďže nemáme slova pestif, nemôžeme mať ani „pestiteľa“, ale *pestovateľa*.

Bravčové hody?

Ludové slovenské *zabíjačka* a *zakáľačka* mnohí nesprávne nahrádzajú „bravčovými hodami“, čo je nesmysel.

Vysvätiť na kňaza?

Správne vysvätiť *za* kňaza.

Spatný, zlý.

Neslobodno zamieňať tieto slová. Prvému opak je *pekný*, *krásny*, druhému *dobrý*.

NÁREČOVÉ SLOVÁ.

M o š o v e e (Turiec):

baba, babica, pôrodná asistentka.

baba, vo „furme“ upečený koláč.

bolestnô dostane kuchárka za oparenú ruku a náhradu za zodratú zásteru.

darobná, daromná, lenivá.

detváki, fagani.

dopadnúť, dochytiť: *Keby ho dopadnôy, bi mu zadržay potrebu*.

fagaňi, neposedné deti (i nemanželské): *Po obeďe bi som kcela preprat na té fagani*.

fánki, ostrôžkou vykrojené maslové cesto.

fašangovať, na Hromnice, po vyúčtovaní mladší členovia remeselníckych spolkov chodia po domoch svojich členov vyberať potravné články (slaninu, rebrá, klobásy a vajcia) na spoločnú hostinu; na fašiangy fašangujú len mládenci po domoch, kde majú dievčence, a potravné články nastoknú na ražeň.

fifidlo, *fiflena*, márnivá, mánotratná osoba.

fintiť sa, pekne sa obliekať: *Pozrite, ako sa fintí to fifidlo*.

gočpor (inďe bočbor), varený hovädzí jazyk v omáčke s hrozienkami.

gundža, hrča.

hňevník, s ktorým sa hnevajú a z pomsty nedali ho „do veršov“.

hnusník, mrzký, ošklivý človek.

hodiť, udrieť: *Vravela, že jej vari aj hoďiy, lebo mala gundžu nad okom*.

hojda, neporiadna žena: *Ti hojdu, ag ta chiřim, rebrá ti polámem*.

hostina, na Michala alebo v najbližšiu nedeľu pamiatka posvätenia chrámu (u evanjelikov), na ktorú pozvú i zo susedných obcí priateľov a rodinu.

hrešiť, výčitky robiť: *Hreřiy, že je ráta samí skärok* (ráta=rofa).

hrjato, varená pálenka.

hrtánki, gágorce, gágorčeky, na brde šúľané cesto.

hvezdár: hore nosí hlavu, ani čo by

hviezdy čítal: *Pozriteže ho, toho hvezdára, ako si písne kráča.*
chrapič, nafúkaný, nevzdelaný človek: Majže pokoj s takým chrapičom.
kar, hostina na pohrebe, na ktorú pozvú najbližšiu a vzdialenejšiu rodinu.
kida, neobratná i nečistotná žena: Choť mi z očí, ti kida ukidaná.
konašina, pytačky pred obapolne dohovorenu svadbou.
krapče, šišky, pampúchy.
kroz: 'roz pohrebu, kroz pohrebu, o pohreb.
krst, úradný výkon.
krščeňie, hostina po krste.
kivätovať sa, vystríhať sa niečoho, šetriť sa: Musíš sa kivätovať, aby si neprechladol.
kríž: na kríž, znamenie na pohreb na malom zvonce (u katolíkov).
lojda, darobná, hníla žena: To je ten taká lojda.
mať na očjach, pozorovať dávať pozor: Ve' precí hu máme ždi na očjach.
majú maló, hevorí o narodenom dieťati.
majsterštuk, výrobok, ktorým prepúšťaly cechy tovarišov, vyhlásiac ich za majstrov.
mazať, bielíť.
mladí svet, mládež: Keď 'e ten ros pašmani tento mladí svet.
mošla, metla.
načudiť, nadať, nabryzgať: Luďja vravja, že hej hňet s prichodu medzi dvermi načudíj.
namasťiť chrbát, nabíť.
namolestuvať sa, natrápiť sa, narobiť sa: Veru som sa namolestuvať, kim som to dať do porjátku.
nasílu gazda, ktorý má neveľa poľa.
natrieť chrenu, vynadať, vyhrešiť: Povedať, že hej porjadne natreť chrenu aňi sviňi na váloy.

navrch uchíťiť, nastrašiť: Skoro ma navrch uchíťilo, tak som sa zľakol.
nestať: na to ma nestať, nevládzem to urobiť, nemôžem si to dovoliť: Kúpiť bi som, ale — na to ma nestať.
nestidlavina nestidlavá, nehanblivica nehanblivá.
nišť, nič.
nišťiť, nivočiť: Korheť si nišťiť majatok i zdravja.
ocelovať, na Luciu, zavčas rána chodia chlapeci prví do domu vinšovať, aby doniesli šťastie; žena, vkročivšia prvá do domu, donáša nešťastie.
odišť niekoho, opustiť, zanechať: Odišla ho žena; chlap, ktorého odišla žena.
ogabať, upratať, do poriadku dať dom i seba: Keť ten šeličo treba aj doma ogabať.
ohňisko, na ktorom varia: Naša mamka ešte varja na ohňisku.
ohňišťe, miesto vyhasnutej vaty: Bodaj ich tam porantalo, samé ohňišťe je na tej lúke.
omjelať, omáľať, spomínať.
Ondrej: na Ondreja lejú do studenej vody olovo a podľa jeho útvaru hádajú dievčence stav a zamestnanie nádejného muža; keď o 10. hod. večer prídu s priadok domov, trasú plot a pritom hovoria: Ploťe, ploťe, trásjem ta, sväťi Ondrej, prosím ta, dajže mi to znati, s kim ja buďem pred oltárom státi.
opkutať, poriadíť: Keď doma opkutať.
opradoť, zábava, ktorou na konci fašiangov dievčatá na priadkach zavřišly pradenie.
ostrmi, na ktoré ukladajú seno a ťatelinu: Dávajú naši na vyostrmi gätelinu (=ťatelinu).
otruskí: na pozostatky zo svadby

- v druhý deň po nej, večer side sa najbližšia rodina.
- Pán Boch: Pán Boch vám daj dobrí deň, prí voda než oheň* vinšujú na Nový rok sluhovia gazdom, donesúc v krhle vody, aby ich Boh chránil od ohňa.
- pánboštek*, svätušká, ktorý Pána Boha často omjeľa na ústach: *Pánboštek nám to požehnaaj.*
- paňte*; s *paňami*: na Luciu večer chodia s paniami, oblečení za maškary.
- perini*, výstroj mladuchy; deň pred svadbou idú po periny alebo s perinami.
- poceta*: pozvaní hostia tiež v týždni pred sobášom posielajú pocetu: koláče, mäso, víno ap. do domu, z ktorého boli pozvaní na svadbu.
- pocivá*, osoba mravne zachovalá na ohláškach v kostole, ináče „svoobodná“ (v. toto).
- podaromňiči*, bez cieľa, bez úžitku.
- podlizajni*, ženské osoby, ktoré propagovaly manželstvá s výhľadom na odmenu.
- porjatkí*, zákony a nariadenia; starší svadobníci spomínajú staré zlaté časy a hromžia na nové poriadky, i keď sú lepšie, než boly staré.
- pozerať do zrkadla*, výstraha matkina: *Nože džouča, nepozeraaj tolko do zrkadla, narastje ti nos ako Róze Kulhavích.*
- prijedbežňiki*, nevelký okrúhly koláč posielala mladucha v týždni pred sobášom kamarátkam, za čo po svadbe dostane od nich dary: poháre, misy, taniere, šálky, hrnčeky ap.
- pusťiť hubu po hore*, vychvaľovať sa: *Pusťim hubu po hore a džouki si povidávam.*
- radosňík*, je koláč a sliepka (nikdy nie kohút), ktoré idúcky na sobáš donesú na faru.
- ráta*, roľa.
- ročňo*, po roku, vo výročitý deň smrti dajú zvonit mítvemu na všetkých zvonoch.
- rospantaf*, rozviazať: *Čo som sa natrápiu, kím som ten uzol rospantay.*
- rospašmani*, samopašný mravne (i v jedle): *Keď 'e ten rospašmani tento mladí svet.*
- samosvoja*, nesvoja, chorľavá, nevládna žena: *Taká som samosvoja, ten sa tak tachám.*
- semák*, sem.
- signum*, znamenie na veľkom zvoně, že idú na pohreb cirkevni funkcionári (u evanjelikov).
- skäđeruka*, *skäđenoha*, cudzí, neznámy človek: *Ve' sa vraj prespala z akimsi skäđeruka, skäđenoha panskím mládencom* (v Liptove: *pribiš*).
- skapaf*, zahynúť.
- skärok*, krivá brázda.
- skivátovaf*, pomôcť: *Ten bi ta neskivátovay, aňi čo bi si may skapaf.*
- stáňa*: *celô stáňa*, na Turíce vymažú (vybielia) domy a vyriadia *celô stáňa* (dvor, maštale, chlievy, humno a iné).
- starkí*, starý otec; *starká*, stará matka: *Náš starkí (naša starká) sotva dožijú rána, takí sa chori.*
- stokínaf na seba*, obliekať i obúvať sa: *Len stokínaf na seba, každú nedelju druhú sukňu, šatku.*
- svoobodná*, osoba mravne padlá na ohláškach v kostole (v opačnom prípade *pocivá*, v. aj toto); v oboch prípadoch povedia: *Ideme k pána rektorovi roz ohlášok* (= kroz).
- svojskí*, jediný syn zámožných rodičov: *On si to môže dovolit, keď je svojskí.*
- šestoňedielka*, po šiestich nedeliach

ide na vádzku, dovtedy nesmie prekročiť prah domu.

širokú, starejšia v zastúpení mladuchy na svadbe.

šlajdrvať, túlať sa podaromnici: *Ti šlajdra, dám ti ja šlajdrvať celú deň po dedine.*

šťúple volki, slabé, chatrné volky.

tackať sa, točiť sa.

točička, totka, tetka, tetuška: ... *brí deň, točička, deže, de?*

tunák, *tunáka*, tu.

uctiť, počastovať zúčastnených na pytačkách alebo na svadbe.

umrieť: *Umrey, už mu Pán Bož pomôhoj, už je tam na božej praxde* (o mŕtvom).

úvod, po sobáši uvádza kňaz mladuchu do manželstva; iné je vádzka šestonedielky.

vankúš: *do vankúša*, dar krstnej matky krstňatu.

vičičkať, hlúposti robiť: *Čože vičičkaš ti nesťidlavina nesťidlavá?*

vičuški, vyfúknuté farbené vajcia, ktoré nastoknú na vetvičky ihličnatého stromčeka, keď chodia s Novým letom.

vigňavil, postiskať život (brucho): ... *bi ho vigňavij a namastij chrbát hnusníkovi hnusnému.*

(vi)mazať, (o)bieliť vápnom: *Treba mi na sviatki vimazať celú stáňa* (celý príbytok).

(vi)parádiť sa, pekne sa obliekať: *Lala, aká ti je viparáďená, a nemá čo jest.*

vísluški hádžu divákovi svadobní hostia idúcky na sobáš, podobne i svadobníci dostanú na konci svadobnej hostiny.

vizváňať, na služby božie vyzváňajú.

vizváraný, upotený: ... *a celú vizváranú víšla vrazil von.*

vláčiť sa, chodiť za niekým, mládenec za dievčaťom: *Ve' zme aňi ništ nepobadali, že bi sa bož vláčiť za ňoy.*

vôtká, kúpená „v apatjeki“, ktorou kúpu chlapei na Veľkú noc.

zabažiť, žena zabaží, keď je v druhom stave: *Na, abi si nezabažila.*

zabudnúť sa, mravne padnúť, prespať sa = *Zrjetkavó, že bi sa bola zabudla.*

začepčiť, výkon, ktorým sa zamení veniec čepcom.

zahrdúsiť, na uzol uviazať: *Uvjaž mi mašlu, ale ju nezahrdús.*

zahrdúsiť sa, zle sa vydať: *De som ten rozum počela, že som sa zaň zahrdúsila.*

zaponíkani, kto sa dá veľmi ponúkať jedlom a nápojom.

zadržáť potrebu: *Kebi ho dopadoj, bi mu zadržaj potrebu.*

zavijanje, pohostenie po začepčení.

zlahla, povedia o matke.

zváč, obyčajne obecný sluha, pozývajúci na svadbu.

zvonil, mŕtvemu i na pohreb zvonila.

P. P. Zgúth.

ROZLIČNOSTI.

konkláva, -y, ž. — Cudzí podstatné mená na -e menia v slovenčine rod a miesto koncového -e nastupuje prípona podstatných mien ženského rodu -a, na pr.: *agáva*, gen. *agávy*, ž. (nie: „agave“, str.), *aloe*, gen. *aloy*, ž. (nie: „aloe“, str.). Priam tak hovoril a písať treba *konkláva*, gen. *konklávy*, ž., a nie: „konklave“, str., veď slovo *konkláva* má mocnú oporu aj v slove *enkláva*, -y, ž.

nominatív, nominatívny. — Od podstatných mien *nominatív, genitív, datív, akuzatív a vokatív* tvoríme prídavné mená príponou *-ný*, a nie príponou „-ový“, teda takto: *nominatívny, genitívny, datívny, akuzatívny a vokatívny*.

*barvoslepý = farboslepý. — V Slovenskej reči sme už veľa rás spomenuli, že v spisovnom jazyku nemajú miesta druhotvary hláskoslovné „barva, barviť, barviať“ a pod. a že miesto nich načim dôsledne píšat *farba, farbiť, farbier* a pod. Jednako aj tí, čo sa pridŕžajú nášho upozornenia, píšú „barvoslepý, barvosleposť“, hoci niet pochybnosti o tom, že správne sú len tvary *farboslepý a farbosleposť*.

*diaľnica = autostráda. — Slovo *diaľny* užíva sa predovšetkým v básnickej reči, pravda, popri slove *ďaleký*, ktoré je nepomerne častejšie. Preto hovoríme *ďalekopis, Ďaleký východ* (v češtine: *dálnopis, Dálný východ*). Už táto okolnosť ukazuje, že odvodené slová treba tvoriť z kmeňa *ďaleko-*, a nie z kmeňa „diaľno-“. Cudzie slovo *autostráda* označuje autovú cestu, ktorá veru nemusí byť niekoľkostokilometrová. Sú autostrády len niekoľkokilometrové, takže ľazko by sa na ne mohlo vzťahovať pomenovanie „diaľnica“. Celkom oprávnený by bol pokus nahradiť cudzie slovo *autostráda* novotvoreným domácim slovom v tom prípade, keby sme nahradili alebo mohli nahradiť domácimi slovami všetky složené slová s prvou časťou *auto-*. Lenže to nejde. Veď ani samo slovo *auto* nemôžeme nahradiť nejakým domácim slovom, tobôž slová *autodoprava, autogaráž* a pod. Nemá teda smyslu nahradzovať medzinárodné slovo *autostráda* novotvarom „diaľnica“. Ak už chceme, aby ľud rozumel slovo *autostráda*, nuž píšme miesto neho *autová cesta*. Pravda, v odbornej terminológii musíme ponechať slová *autostráda a autostrádový*.

pravosúdie, pravosúdny. — *Ministerstvo pravosúdia Slovenského štátu* je úradný názov nášho justičného ministerstva. I na tomto pomenovaní vidno, že Slovensko po 6. októbri 1938 usiluje sa byť vo všetkom svoje — i v jazyku. V predprevratovej slovenčine miesto cudzích slov *justícia* a *justičný* užívali slová *pravosúdie a pravosúdny*. Tak na príklad u Vajanského nachodíme takéto doklady: *priletel leták, keď nad polstotinou kotlínskych občanov visel perfídny proces, za vlasy pritiahnutý, sám v sebe absurdný, no pri uhorských pravosúdnych pomeroch nebezpečný* (XI, 330); pri našom stole oboznámili sme sa s Černohoreom Milošom Šauličom, sekretárom pri pravosúdnom ministerstve (XII, 194).

Slová *pravosúdie, pravosúdny* nie sú novotvary, veď majú oporu v starodávnych slovách „*krivosúd* (= hamis ítélet), *krivosudca* (= hamis biró)“, ktoré nachodíme v slovníku štúrovskej slovenčiny od Št. Jančoviča (str. 120), ba aj v miestopisnom názve *Krivosúd*.

Doteraz spisovné zvyklosti sa hodne kolísaly. Pisavalo sa: *ministerstvo spravodlnosti*“, „*ministerstvo spravodlivosti*“ a „*ministerstvo spravodlivosti*“. Po prijatí správneho pomenovania *Ministerstvo pravosúdia Slovenského štátu* aj v tejto veci budeme mať poriadok.

Napokon treba poznačiť, že píšeme ministerstvo pravosúdia s malým začiatočným písmenom, keď hovoríme všeobecne, naproti tomu píšeme *Ministerstvo pravosúdia Slovenského štátu*, keďže ide o vlastné meno osobitnej ustanovizne. (Podobne píšeme okresný úrad, ale: *Okresný úrad v Žiline*.)

zákonník. — Od slova *zákon* máme prídavné meno *zákonný* a od neho je utvorené podstatné meno *zákonník*; priam tak: *deň* — *denný* — *denník*, *týždeň* — *týždenný* — *týždenník*, *súkno* — *súkenný* — *súkenník*, *čalún* — *čalúnník*, *bubon* — *bubenník* a pod.

Pravda, v Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1931 sú nepravou české tvary „deník, týždeník“ a pod. Jazykový odbor Matice slovenskej pri revízii slovenského pravopisu obnovil staršiu správnu zásadu, že dve *-nn-* načím písať všade tam, kde sa naozaj vyslovujú a kde sa podľa pôvodu musia písať.

Ináč medzi slovami s príponou *-ník* a *-ík* je aj významový rozdiel, na pr.: *zákonník* = zbierka zákonov, *zákoník* = malý zákon; *čalúnník* = vyrábateľ čalúnov, *čalúnik* = malý čalún a pod.

Keďže Slovenský štát bude vydávať osobitnú zbierku zákonov, dobré by bolo, aby mala meno *Slovenský zákoník* (s dvoma *-nn-*), ako to chce aj p. minister pravosúdia dr. Miloš Vančo.

gramofónová doska? — Mnohí čitatelia Slovenskej reči sa ponosujú, že aj slovenský rozhlas sústavne upotrebuje chybný termín „gramofónová doska“ miesto správneho *gramofónová platňa*. Niektorí čitatelia nás žiadajú, aby sme zakročili v tejto veci na správe rozhlasu. Bolo by to celkom bezúspešné, lebo na príklad bratislavskému rozhlasu sme o tom písali, no jednako naše upozornenie a vysvetlenie nevzal na známosť. Nie div, veď slovenčina rozhlasu je zväčša pod úrovňou, čo najlepšie dokazuje, aký má pomer náš rozhlas k jazykovej kultúre. O slovenčine slovenského rozhlasu dalo by sa povedať mnoho zaujímavého, no nie potešiteľného, preto nateraz radšej o tom nebudeme písať. — Azda časom uznajú aj v našom rozhlase, že správna výslovnosť a bezchybná slovenčina sú základom každého dohého rozhlasového prejavu.

*zriadenec = zamestnanec. — V našich denných časopisoch a najmä v našich úradoch nechcú sa akosi rozlúčiť so slovom „zriadenec“, hoci ho slovenčina nepotrebuje. Miesto slova „zriadenec“ hovorme a píšme *zamestnanec*.

*zinok = cink, *zinkografia = cinkografia. — Vžitú slová cudzieho pôvodu píšeme podľa skutočnej výslovnosti, preto správne sú len tvary *cink, cinkový, cinkografia, cinkografický* (nie: „zinok, zinkový, zinkografia, zinkografický“).

*zbrklý = pochabý. — Donedávna v hovorovej slovenčine nebolo počuť slová „zbrklý“ a „zbrklosť“, no vplyvom českým začínajú už prenikať i do písanej reči. Náš jazyk ich nepotrebuje, lebo celkom dobre vystačí so staršími zaužívanými slovami *pochabý* a *pochabosť*, ktoré sa svojim významom kryjú s bohemizmami „zbrklý“ a „zbrklosť“.

*zavržený = zavrhnutý. — Od sloves II. triedy netvoríme participiá príponou *-ený*, preto od *zavrhnúť* máme len tvar *zavrhnutý*, a nie aj „zavržený“.

*temnohnedý = tmavohnedý. — V složených slovách býva len kmeň *tmavo-*, na príklad: *tmavobelasý, tmavočervený, tmavofarebný, tmavofialový, tmavogaštanový, tmavopopolavý, tmavorudý, tmavoružový, tmavozeleň, tmavožltý* a pod. Nepíšme a nehovorme „temnohnedý“ a „temnovlasý“, ale *tmavohnedý* a *tmavovlasý*.

***štupeľ** = **zátka**. — Slovo „štupeľ“ pokladá sa v kultivovanej reči za vulgárne, a preto spisovný jazyk dáva prednosť bohemizmu *zátka*, ktorý nemá pejoratívneho zafarbenia.

***šedý** = **šedivý**. — Slovo „šedý“ nemá miesta v spisovnej slovenčine, ktorá oddáva sa pridáva len živých slov *šedivý, šedivosť, šedivieť, šedivec* (nehovoríme „šedý, šedosť, šedieť, šedec“).

***sós** = **omáčka**. — V hovorovej slovenčine kde-tu badať, že sa niektorí ľudia vyhýbajú slovám „sós“ a *omáčka*. Pri prvom slove je to v poriadku, ale pri druhom už nie, lebo slovo *omáčka* je celkom správne a nenahradiťelné.

***odťažitý** = **abstraktný**. — Slovo „odťažitý“ je umelé. Podnes zlyhaly všetky pokusy vniesť ho do spisovnej reči. Neostáva teda nič iného, ako pridávať sa medzinárodného filozofického termínu *abstraktný*.

***moch** = **mach**. — Doteraz mali sme v spisovnej reči obidva tvary: *moch* i *mach*. V ostatných rokoch badať, že sa dáva prednosť tvaru *mach*. Hovoríme teda dôsledne len takto: *mach, machový, machovitý, machnatý* a pod. (nie: „moch, mochový, mochovitý, mochnatý“ a pod.).

***sporiadať** = **usporiadať**. — V slovenčine niet slovesa „sporiadať“, preto nie je vhodný ani výraz „sporiadané pomery“. Miesto neho hovoríme a píšme *usporiadané pomery*.

***zviklať** = **rozhegať, otriasť**. — Nehovoríme „zviklal jeho presvedčením“, ale *otriasol jeho presvedčením*. Všade inde miesto slovesa „zviklať“ hovoríme *rozhegať*, podobne ako miesto „viklať“ máme *hegať*.

ideál. — Slovo *ideál* skloňuje sa priam tak ako iné slová na *-ál*, t. j. má v jednotnom singulári príponu *-i* a v množnom nominatíve a akuzatíve príponu *-e*. Nesprávne je teda „naše ideály“, správne: naše *ideále*.

***v svojom** = **vo svojom**. — Vplyvom knižnej reči začína sa neprávom nahradzovať vokalizovaná predložka *vo* nevokalizovanou *v*. Všade tam, kde v ľudovej reči žijú vokalizované predložky, treba ich ponechať aj v spisovnom jazyku. Preto dávajme prednosť výrazom *vo mlyne, vo svojom* a pod. pred výrazmi „v mlyne“, „v svojom“. Vokalizované predložky v týchto prípadoch sú vítané už aj preto, že odstraňujú ťažko vysloviteľné spoluhláskové skupiny.

***neodvislý štát** = **nezávislý štát**. — Našich novinárov a politikov upozorňujeme, že správne je *závislý, závislosť, nezávislý, nezávislosť*, a nie „odvislý, odvislosť, neodvislý, neodvislosť“, ako možno čítať takmer v každom čísle ktorýchkoľvek slovenských novín. Všeobecne sa užíva len sloveso *závisieť od niečoho*, a nie „odvisieť od niečoho“, podľa toho správne je len *závislosť, závislý*.

***zástupci** = **zástupcovia**. — Od mužských podstatných mien, zakončených na *-ca*, tvorí sa množný nominatív príponou *-ovia*, a nie príponou *-i*. Chybné je: „Zástupci slovenského národa vyhlásili“, správne: *Zástupcovia slovenského národa vyhlásili*.

náhodilý, náhodný. — Obidve slová sú správne, pravda, v ostatných rokoch dá sa pozorovať, že spisovný jazyk viac si obľubuje kratšie tvary *náhodný* a *náhodnosť*.

sused, susedný. — V Slovenskej reči už niekoľko rokov píšeme tieto slová s krátkym *u*, lebo ani v živej reči niet v nich dlhého „ú“. Dúfajme, že si tejto našej poznámky povšimnú aj naši novinári.

*dostaviť sa = prísť. — Vraj „zákonodarcí nech sa dostavia do Bratislavy“, správne: zákonodarcovia nech prídu do Bratislavy. Z našej úradnej, novinárskej a školskej slovenčiny mohlo by už vymiznúť chybné užívanie slovesa dostaviť. Miesto „dostaviť sa“ píšme a hovoríme *prísť*.

*kludný = pokojný. — „Priebeh nedele nebol všade kludný“. Slovák v tomto prípade miesto slova „kludný“ použil by slovo *pokojný*, priam tak miesto „klud“ hovoríme *pokoj*.

nejdem, nejdeš, nejde... nejdú. — V našich denných časopisoch vídať tvary „neidem, neideš, neide, neideme, neidete, neidú“, hoci aj podľa staršieho pravopisu správne sú len tvary *nejdem, nejdeš, nejde, nejdemo, nejdete, nejdú*. Slovo *nejdem* má dvojhlásku *eĭ* (v písme „ej“) a vyslovuje sa dvojslabične. V novšom čase vplyvom analógie miesto tvarov *nejdem, nejdeš* atď. nastupujú novotvary (trojslabičné) „neidem, neideš“ atď., no spisovný jazyk ich neprijal.

Tvary s *j* (*nejdem* proti *idem*) sú starodávne a správne, záponka *ne-* pridávala sa k slovesu už vtedy, keď miesto terajšieho začiatočného *i-* bolo *iv-*. Po zániku *jerov* nepárny slabý *jer* v tvare *nejdeš* zanikol bez stopy a tak vznikol tvar *nejdeš*.

Tvary so začiatočným *i-* sú na mieste len na samom začiatku slovesných tvarov od *ísť*, no v predponových složeninách *-i-* nemohlo vzniknúť, lež ostalo pôvodné *-j-*. Tak vznikly tvary *najdem, najdeš, najde...* (nie „naidem, naideš, naide...“), *pôjdem, pôjdeš, pôjde...* atď. (nie „pôidem, pôideš, pôide...“ atď.). Rozumie sa, že podľa toho správne sú len tvary *nejdem, nejdeš, nejde, nejdemo, nejdete, nejdú*, lebo ani v nich tvary slovesa *ísť* nestoja na samom začiatku. Nepíšme nikdy: „neidem, neideš, neide, neideme, neidete, neidú“.

*dovolená = dovolenka. — Slovenčina nerada podstatné mená, ktoré majú tvar prídavných mien, preto miesto slova „dovolená“ odporúčame písať *dovolenka*, a to všade tam, kde nevystačíme so slovami *oddych, odpočinok*, teda najmä vtedy, keď ide o úradný termín.

až na ďalšie? — Vraj „banka vykonáva až na ďalšie všetky menové a úverové úlohy“. Výraz „až na ďalšie“ je neslovenský. V tomto prípade Slovák by to povedal takto: banka *dočasne* vykonáva všetky menové a úverové úlohy.

ospravedlniť? — Miesto tvaru *ospravedlniť* kde-tu stretáme sa s tvarom „ospravedlniť“, čo je novotvar, utvorený podľa správneho prídavného mena *spravodlivý*. Nijakým činom nemožno súhlasiť s tým, aby sa samovoľne a bez príčiny nahrádzovaly hlásky vo vžitých slovách hláskami, ktorých v nich niet, a preto nedá sa súhlasiť ani s náhradou slova *ospravedlniť* novotvarom „ospravedlniť“. Takéto násilnosti len porušujú ustálenosť spisovného jazyka.

*hrúzostrašný = hrôzostrašný. — Miesto slova „hrúza“ vžilo sa v spisovnom jazyku slovo *hrôza* s *ô*. Má ono dobrú oporu aj v západoslovenskom slove „hrôza“ a v prídavnom meně *hrozný*. Od slova *hrôza* je správna len

složenina *hrúzostrašný*, a nie „hrúzostrašný“, ako píšú niektoré naše denné časopisy.

chof? — Vraj „...bol banket na počesť francúzskeho prezidenta a jeho choti“. V bežnej slovenčine a hlavne v novinárskej reči niet slova „choť“. Miesto neho máme slová *žena* a *manželka*. Spomenutá veta mala by znieť takto: ...bol banket na počesť francúzskeho prezidenta a jeho manželky. — Slovo „chof“ nemá miesta ani v básnickej slovenčine. Nebohý Vladimír Roy sa raz veľmi opravdedňoval, že užil slovo „chof“ v istom svojom preklade zo Shakespeara. Sám si dobre uvedomoval, že v tomto prípade spravil chybu. A to bolo v básnickom preklade, kde sú dovolené aj licencie poetické. Pravda, naši novinári sú menej škrupulózni. Bohužiaľ.

číslo, -a, g. pl. čísel, str. — V spisovnej reči vžil sa tvar *číslo* s dlhým í. Jednako niektorí spisovatelia aj podnes píšú „číslo“ s krátkym í. Správny tvar množného genitívu je *čísel*, a nie „čísiel“ alebo „čísiel“.

*opozdene = oneskorene. — Z úradnej slovenčiny šíria sa slová „opozdene“, „opozdený“, „opozdenie“, „opozdiť sa“, hoci živá reč dáva prednosť slovám *oneskorene*, *oneskorený*, *oneskovenie*, *oneskoril*. Slová, odvodené z koreňa *pozd-*, držia sa v terajšom jazyku iba v platnosti archaizmov, v starých ľudových piesňach, porekadiach a pod., lež do bežnej prózy vonkoncom nepatria.

*nezbytný = nevyhnutný. — Slovo „nezbytný“ nájdete v ktoromkoľvek našom dennom časopise. Tak na príklad píšú: „nezbytný predpoklad“, prípadne „nezbytná príručka“ a pod. V spisovnej slovenčine nemá miesta slovo „nezbytný“. Takmer vždy ho možno nahradiť slovom *nevyhnutný*. Preto správne je *nevyhnutný predpoklad* a *nevyhnutná príručka* (alebo v tomto prípade *prepotrebná príručka*).

*vzdor = proti. — Vraj „Menovaný vzdor upozorneniu drží tieto vtáky v klietkach“. V slovenčine niet predložky „vzdor“, preto správne po slovensky spomenutú vetu povieme takto: Menovaný proti upozorneniu drží tieto vtáky v klietkach. Miesto chybnéj predložky „vzdor“ užívajme správnu predložku *proti*.

*nabídkové pokračovanie? — Miesto slova „nabídka“ uplatnilo sa v ostatných rokoch slovo *ponuka*, ktorým nahrádzujeme aj cudzie slovo *oferta*. Keďže „nabídka“ je slovo nevhodné, musí ním byť i prídavné meno „nabídkový“, preto miesto „nabídkové pokračovanie“ hovoríme a píšme *ponukové pokračovanie*.

*zadržovať predpisy = zachovávať predpisy. — „...cyklisti zadržujú tieto predpisy“. Môžeme zadržať niečo, aby nespadlo na zem, no nehovoríme, že predpisy „zadržujeme“, veď potom by sme mohli hovoriť aj o „zadržovaní“ poriadku, no jednako napospol sa užíva len výraz *zachovávať poriadok*. Ako vidno, „zadržovať predpisy“ je nesprávny výraz, ktorý musíme nahradiť dobrým výrazom *zachovávať predpisy*.

*silničná správa = cestná správa. — V Slovenskej reči sme už niekoľko ráz upozornili na to, že v slovenčine niet slova „silnica“. Miesto prídavného mena „silničný“ odporúčali sme slovo *cestný*, a jednako v niektorých časopisoch podnes píšú „silničná správa“ miesto správneho výrazu *cestná správa*.

zaobchádzať s niekým. — Sloveso *zaobchádzať* viaže sa s predložkovým inštrumentálom, na pr.: *zaobchádzať s priateľmi, zaobchádzať s deťmi*, teda viaže sa priam tak ako sloveso *zaobchodiť (s niekým)*. Nehovoríme a nepíšme: „zaobchodíš, zaobchádzať ním“ a pod.

*obsažený = obsiahnutý. — „Tieto predpisy sú obsažené v obežníku bývalého uhorského ministerstva vnútra zo dňa 3. júla 1897...“ V tejto vete slovo „obsažený“ je celkom nepotrebné. Ak ho už nevyhnutne musíme užiť, nuž dávajme prednosť domácejmu tvaru *obsiahnutý*, ktorým vždy sa dá nahradíť bohemizmus „obsažený“.

*tkalcovňa = tkáčovňa. — Slovo „tkalcovňa“ je neslovenské, lebo k slovu *tkáč* máme odvodené podstatné meno *tkáčovňa*. Tvar „tkalcovňa“ súvisí so slovom *tkadlec*, lež tohto slova v slovenčine niet.

*previesť výnos = vykonať výnos. — Nehovoríme: „Jazykový odbor Matice slovenskej previedol revíziu slovenského pravopisu“, ale: Jazykový odbor Matice slovenskej *vykonal revíziu slovenského pravopisu*. Priam tak hovoríme a píšme: *vykonal výnos*, a nie „previedol výnos“.

*v svetovej vojne = vo svetovej vojne. — Napospol sa hovorí *vo svete*, a nie „*v svete*“, podľa toho teda správne je len *vo svetovej vojne*, a nie „*v svetovej vojne*“.

*ťažište = fažisko. — Všade tam, kde nemôže vzniknúť nedorozumenie, dávame prednosť slovám na *-isko* pred slovami na *-ište*. Preto správne je len *ťažisko*, a nie „*ťažište*“ (porovnaj *javisko*, nie „*javište*“).

*lehátko = ležadlo. — Tvar „lehátko“ s príponou *-tko* je pre slovenčinu neprijateľný. V češtine od slovesa *lehať* mohli si spraviť slovo *lehátko*, no v slovenčine musíme vychodiť z koreňa *lež-*, a preto českému *lehátku* zodpovedá *ležadlo*.

*odčiniť krivdu? — Sloveso „odčiniť“ v rozličných zaužívaných zvratoch vytiska domáce slovo *napraviť*, pravda, celkom neprávom. Nehovoríme „odčiniť krivdu“ miesto *napraviť krivdu*, veď bez potreby nenačím nahradzovať zaužívané výrazy novými výrazmi.

*vštepovať v myseľ? — Sloveso *vštepovať* neviaže sa s predložkou „*v*“, ale s predložkou *do*, preto správne je *vštepovať do mysle, vštepovať do srdca* a pod., a nie „*vštepovať v myseľ, vštepovať v srdcia*“ a pod.

ohroziť, ohrozený; ohrožovať. — Systému slovenských slovíes zodpovedajú len tvary *ohrozený, ohrozenie*, a nie „*ohrozený, ohrozenie*“. Pravda, v slovese VI. triedy je na mieste ž: *ohrožovať*.

*statný kmeň = mocný kmeň. — „...kedykoľvek idem vedľa nich (stromov), zabľadím sa na statné ich kmene“. Slováci veru nepoznajú „statné“ kmene stromov. Kmeň stromu môže byť *mocný* alebo *mohutný*, no nie „statný“.

*prádelňa = továreň na bielizeň. — V spisovnej slovenčine niet slova „prádló“. Miesto neho máme slovo *bielizeň*. Za české „prádelník“ máme *bielizník*, t. j. skriňa na bielizeň. Továreň, v ktorej sa vyrába bielizeň, nemôže sa volať „prádelňa“, ale len *továreň na bielizeň*.

jar, -i, ž. — V kultivovanej slovenčine je nepomerne častejšie slovo *jar* (gen. *jari, ž.*) než *jaro* (gen. *jara, str.*), preto odporúčame neužívať druhotvar *jaro* v bežnej reči, teda ani v novinárskej slovenčine.

ovzdušie, povetrie. — Slovo *vzduch* (v staršej spisovnej reči aj „voz-
duch“) je nesporný rusizmus, ktorý si nadobudol občianske právo v našom
slovníku. To, pravdaže, ešte neznačí, že aj odvodené slová máme tvoriť
len z koreňa *vzduch-* a že máme zanedbávať dobré domáce slová. Tak na
příklad slovo „ovzdušie“ azda potrebujú v rozličných odborných terminolo-
giách, no v krásnej spisbe celkom dobre vystačíme s domácim slovom *po-
vetrie*. Nehovorme a nepíšme: „...ovzdušie bolo naplnené vôňou kosodre-
viny“, lepšie po slovensky je: ...povetrie bolo naplnené vôňou kosodreviny.

*zázvočník = d'umbiernik. — V spisovnej slovenčine máme len slovo
dumbier, ktoré v niektorých nárečiach nepoznajú. Pečivo s d'umbierom sa
volá *dumbiernik*, a nie „zázvočník“.

dedič, -a, n. pl. -ia, m. — Mužské podstatné mená na *-ič* majú v množ-
nom nominatíve zpravidla príponu *-ia*, na pr.: *dedič* — *dedičia*, *hasič* —
hasičia, *pohonič* — *pohoničia* a pod.

išiel, išla; šiel, šla. — V terajšom jazyku bez ohľadu na ťubozvučnosť
dáva sa prednosť tvarom so začiatočným *i-*: *išiel, išla, išlo, išli*. Pravda,
popri nich sa držia aj v spisovnej próze tvary *šiel, šla, šlo, šli*, ktorým dávajú
prednosť niektorí spisovatelia najmä vtedy, keď predbádzajúce slovo je za-
končené samohláskou. Podľa našej mienky takéto rozlišovanie tvarov *išiel*
a *šiel* atď. je celkom umelé, a preto odporúčame v bežnej próze pridržať sa
tvarov so začiatočným *i-* a tvary bez neho ponechať básnickej reči ako
poetické licencie.

*sedmislivkár = sedmoslivkár. — V složených slovách spisovná reč
nerada tvar *sedmi-*, preto miesto „sedmislivkár“ hovorme a píšme *sedmo-
slivkár*; priam tak *sedmoboletný* (nie: „sedmiboletný“), *sedmohran* (nie:
„sedmihran“) a pod.

knížnica, knihovňa. — Obidve slová sú v istých prípadoch rovno-
značné. Slovom *knihovňa* nemôžeme nahradiť slovo *knížnica*, keď ide o
označenie zbierky kníh (alebo série kníh), a to preto, že príponou *-ovňa* sa
tvoria podstatné mená, označujúce miesto, na pr.: *bačovňa, čajovňa, hájovňa,
knihovňa, ladovňa, poistovňa, pracovňa, pustovňa, sladovňa, snemovňa,
sborovňa* a pod. Matica slovenská vydáva *Divadelnú knižnicu, Ludovú kniž-
nicu* a pod.

*faktum = fakt. — Niektorí milovníci jazyka latinského píšú „fak-
tum“, hoci v slovenčine napospol hovoríme len *fakt* (nom. pl. *fakty*, gen. pl.
faktov, nie: „faktá, fákty“).

*haboš = penovník. V cukrárnach často počuť, ako si objednávajú
„haboš“. Tieto koláče s penou nenačin volať po maďarsky, lebo máme
dobré slovenské pomenovanie *penovník*.

*sádra, sádrový = gyps, gypsový. — Slová *gyps* a *gypsový* sú vše-
obecne známe a zrozumiteľné, preto netreba ich nahradzovať zväčša nesroz-
umiteľnými bohemizmami „sádra“ a „sádrový“.

*heroj = héros. — Z dvojtvarov *héros* a „heroj“ prednosť patri tvaru
héros, lebo je bežnejší v hovorovej reči vzdelancov i v spisovnom jazyku.
Slovo „heroj“ náš jazyk nepotrebuje.

*hoďas = hoci, *hoďaskto = hocikto. — V terajšom jazyku spojka
„hoďas“ a odvodené slová „hoďaskde, hoďaskto, hoďaskedy“ atď. pokladajú

sa za ľudové, a preto im musíme vyhýbať, vlastne máme ich nahradzovať spisovnými slovami *hoci, hocikde, hocikto, hocikedy* atď.

*Holštýnsko = Holštajnsko. — Tvar „Holštýnsko“ vznikol podľa takých hláskoslovných zmien českých, ktoré v slovenčine nemaly platnosť, a tak musíme sa pridržať vžitých domácich tvarov *Holštajnsko, holštajnský*.

*Hrvat, *Horvat, *Hrvat, *Chorvat = Chorvát. — Naši novinári ustavične chybné píšu slová *Chorvát, Chorvátko, Chorvátsko, chorvátsky, chorváčtina*. Znova upozorňujeme na to, že tvar „Hrvat“ nemá opory v našom jazyku a že proti chorváckemu *h* je v slovenčine *ch*, takže neobstojí písať „Hrvat, Horvat, Horvát“.

*chlum = chlm, *chlumec = chlmec. — V pomiestnych menách často možno najst slová *chlm, chlmeč, chlmeč*, ktoré v spisovnom jazyku musia mať samohláskové *l*, a nie nárečové „*lu*“. Tvary „*chumec*“ a „*chlumec*“ sú dialektické a nepatria do spisovnej reči.

*joviálny = žoviálny. — Cudzie slová, ku ktorým pridávame slovenské prípony, treba písať podľa slovenského pravopisu, a nie tak, ako sa píšu v jazyku, z ktorého sme ich prevzali. Preto správne je *žoviálny a žoviálnosť*, nie „*joviálny, joviálnosť*“.

*kaloše = galoše, *kamaše = gamaše. — Vplyvom češtiny v slovách *galoše a gamaše* niektorí spisovatelia začínajú písať „*k*“ miesto *g*. Doterajší pravopis v týchto slovách žiada písať *g* podľa skutočnej výslovnosti.

*kapesník = vreckovka. — Znova upozorňujeme, že v slovenčine nijako neobstojí slovo „*kapesník*“, lebo „*kapsa*“ neznačí u nás vrecko. Hovoríme a píšme dôsledne len *vreckovka*. Rozumie sa, že podľa toho správne je len *vreckový* (na pr. formát), a nie „*kapesný*“.

*kloktať = vyplakovať. — Slovenčina nepozná slov „*kloktať*“ a „*kloktaď*“. Miesto nich máme *vyplakovať a vyplakovadlo*.

požiadavka, -y, g. pl. požiadaviek, ž. — Popri tvare *požiadavka, -y, ž.* v niektorých odborných časopisoch píšu aj „*požiadavok*“, -vku, m. Spisovný jazyk v ostatných desaťročiach dáva prednosť podstatnému menu ženského rodu *požiadavka*. Druhotvar „*požiadavok*“ je nepotrebný, a preto ho neužívajme.

*odviesť peniaze = odovzdať peniaze. — Odviesť môže iba to, čo sa dá viesť. Nikto nehovorí: „*Vediem peniaze*“, teda nesprávne sú výrazy „*odviesť peniaze*“ a „*odvádzať peniaze*“. Správne: *odovzdať peniaze, odovzdať peniaze*.

*driev = prv, dávnejšie. — Slová „*driev*“ a „*drievny*“ pokladáme v spisovnom jazyku za archaizmy. Stretáme sa s nimi kde-tu v básnickej reči, no do spisovnej prózy veru nepatria. Miesto „*driev*“ hovoríme a píšme *prv*, alebo *dávnejšie*, miesto „*drievny*“ máme *dávny*.

*jestli, *jestliže = ak, akže. — Spojky „*jestli, jestliže*“ žijú iba v niektorých nárečiach. Spisovný jazyk im vyhýba a vôbec ich nepripúšťa v bežnej próze, bo veľmi dobre vystačí so spojkami *ak a akže*.

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.

Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačil Knih tlačiarsky úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.